НІСД NISS

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ім. А. Ю. Кримського
Національної академії наук України

БЛИЗЬКИЙ СХІД І ПІВНІЧНА АФРИКА

ЯК СФЕРА ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

СЕРІЯ «МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ»
СЕРІЯ «ЕКОНОМІКА»

НІСД НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
NATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES NISS

Центр зовнішньополітичних досліджень
Center for Foreign Policy Studies

ІНСТИТУТ СХОДОЗНАВСТВА
ім. А. Ю. Кримського
Національної академії наук України

БЛИЗЬКИЙ СХІД І ПІВНІЧНА АФРИКА ЯК СФЕРА ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Аналітична доповідь

Київ 2020

Електронну версію видання розміщено на: https://niss.gov.ua

За повного або часткового відтворення матеріалів цієї публікації посилання на видання є обов'язковим

Автори:

Богомолов О. В.,	директор Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України
Данилов С. І.,	заступник директора Центру близькосхідних досліджень, науковий співробітник відділу сучасного сходу Інституту сходознавства імені А. Ю. Кримського НАН України
Гавриленко Н. М.,	головний консультант відділу нових викликів центру зовнішньополітичних досліджень НІСД
Бобровицький А. В.,	головний консультант відділу нових викликів центру зовнішньополітичних досліджень НІСД
Парахонський Б. О.,	головний науковий співробітник відділу нових викликів центру зовнішньополітичних досліджень НІСД
Яворська Г. М.,	головний науковий співробітник відділу нових викликів центру зовнішньополітичних досліджень НІСД
Юлдашев Р. Е.,	завідувач відділу нових викликів центру зовнішньополітичних досліджень
Паламарчук М. О.,	*заступник керівника центру зовнішньополітичних досліджень НІСД*

Близький Схід і Північна Африка як сфера інтересів України : аналіт. доп. / за ред. О. В.Литвиненка. Київ : НІСД, 2020. 85 с.

Національний інститут
стратегічних досліджень, 2020

Зміст

Вступ 5

Фрагментована політична реальність:
громадянські та проксі-війни –
failed states та *fragile states* 8

Нова арабська холодна війна –
час нестійких альянсів 13

Зовнішні гравці в БСПА 18

БСПА змінюється – постають нові можливості 23

Інтереси України в регіоні:
пріоритетні напрями 27

Стратегія економічної активності 32

Рекомендації 35

Додаток.
Зовнішньоекономічні відносини України
з країнами Близького Сходу та Північної Африки 37

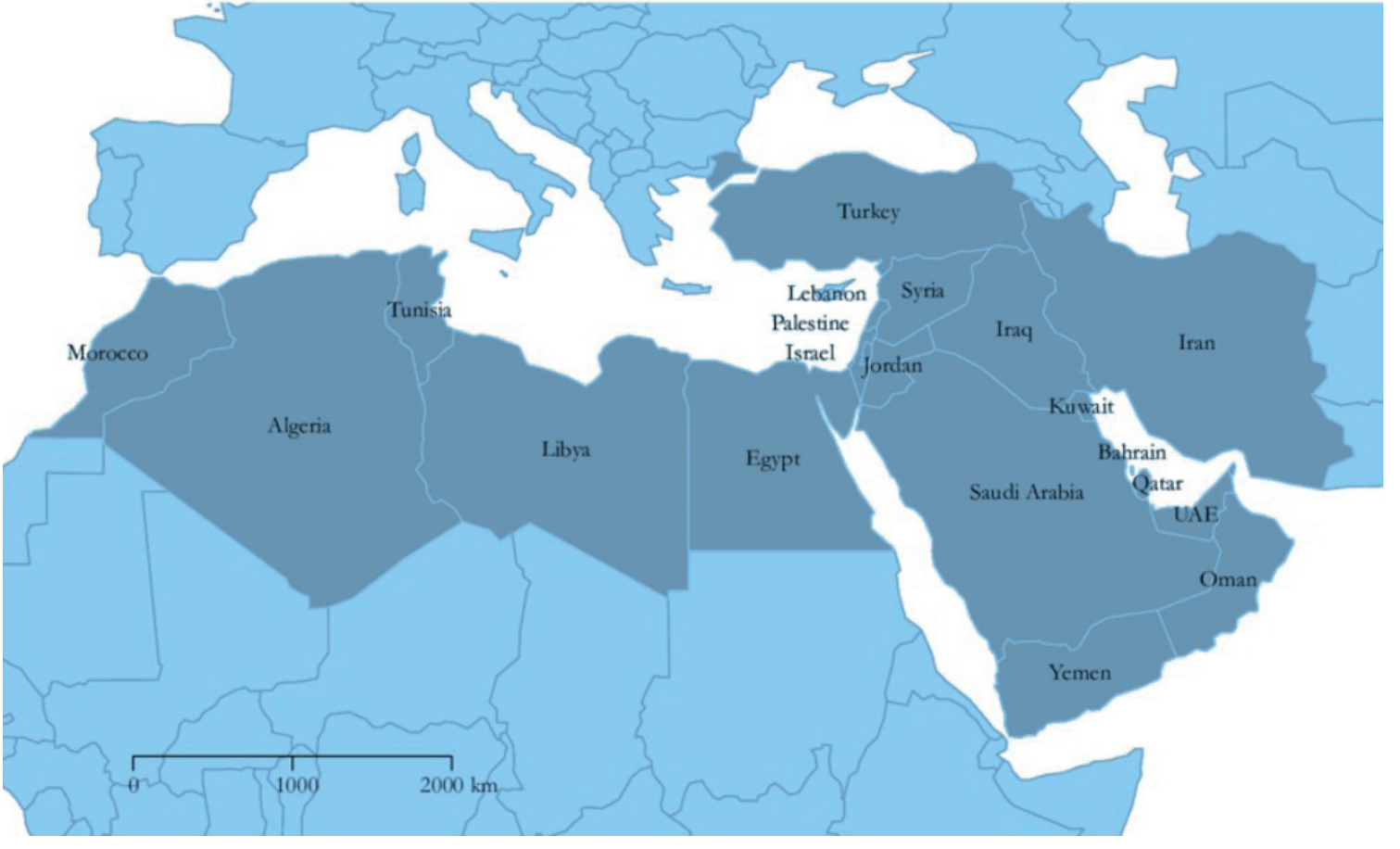
Turkey
Lebanon
Syria
Palestine
Israel
Jordan
Iraq
Iran
Tunisia
Morocco
Algeria
Libya
Egypt
Kuwait
Bahrain
Qatar
Saudi Arabia
UAE
Oman
Yemen
0
1000
2000 km

Вступ

Ця доповідь присвячена регіону, який традиційно позначають як Близький Схід та Північна Африка (*англ. Middle East & North Africa, MENA*, далі застосовуємо український відповідник цієї абревіатури – БСПА). Його кордони майже відтворюють периметр колишньої Османської імперії за винятком її європейських володінь.

Наразі цей регіон включає низку арабських країн і одну автономію: Ірак, Сирію, Ліван, Йорданію, Кувейт, КСА, Катар, Бахрейн, ОАЕ, Оман, Ємен, Єгипет, Лівія, Туніс, Алжир, Марокко, і Палестинську автономію[1]. У цій доповіді дотримуватимемося консервативного – тобто звуженого – визначення кордонів регіону. Особливо місце на мапі регіону посідають три неарабські країни (точніше, країни, у складі населення яких домінує неарабський складник) – Ізраїль, Туреччина та Іран[2].

Станом на початок 2020 року населення регіону становить 449 млн осіб, а сукупний ВВП – 3,61 трлн дол. Регіон охоплює низку країн різного рівня економічного, політичного і соціального розвитку: від держав членів Великої двадцятки (*G*20) найбільших економік світу до країн із середнім рівнем доходів, бідних країн і,

[1] Інколи кордони регіону подовжують до Пакистану, і тоді він також охоплює пострадянську Центральну Азію, Кавказ і Афганістан (MENAP = MENA + Pakistan). Також подекуди до регіону включають низку сусідніх африканських країн (Судан, Південний Судан, Чад, Ефіопію, Еритрею, Джибуті, Комори, Нігер, Малі) та європейські острівні держави (Кіпр, Мальту).

[2] Іран у класичній географічній класифікації відносять не до Близького, а до так зв. Середнього Сходу. Проте хоча останній термін й досі вживається в географічній науці, сьогодні та сукупність історичних територій, до якої він відсилає, вже не складається в єдину політико-економічну реальність. А Іран, що більше тяжіє до БСПА, аніж до своїх східних сусідів, має амбіції посісти місце регіонального лідера. Отже, для цієї доповіді вважатимемо його також частиною БСПА.

принаймні чотирьох «неспроможних / «крихких» держав (*failed* & *fragile states*).

Попри значні відмінності економічного розвитку, добробуту, ефективності державного управління й безпеки, країни регіону мають багато спільних рис. Це, зокрема, природні умови, що визначили історичні моделі господарювання, ресурсозабезпеченість (брак водних ресурсів, родючих ґрунтів та великі поклади корисних копалин – насамперед нафти й газу), культурні та мовні чинники. Панівною релігією в регіоні є іслам, а найпоширенішою мовою – арабська, вплив якої відчувається й на решті мов регіону.

Важливість регіону обумовлена кількома головними чинниками. Насамперед енергетичний, оскільки більшість світових запасів нафти й третина розвіданих світових запасів газу скупчено в регіоні БСПА. Вздовж узбережжя країн регіону та через Суецький канал проходить основний морський торговий маршрут, який поєднує два глобальних центри економічної могутності – Європу та Південно-Східну Азію, а також Європу та другу за кількістю населення державу у світі – Індію.

Сучасний БСПА має складний політичний і безпековий ландшафт. У ньому наразі переважають авторитарні режими. Це один з найнебезпечніших регіонів світу, який протягом XX-XXI століть пережив низку збройних конфліктів і війн, зокрема громадянських, а також повстань, революцій і державних переворотів.

Такі події набули особливої інтенсивності протягом останнього десятиліття, яке увійшло в історію як доба Арабської весни. Саме в цей період відбулися найсуттєвіші зміни, які вже змінили й надалі змінюють обличчя регіону, додаючи йому ще більшої невизначеності та суперечливості[3].

Ситуація в регіоні визначається складним переплетінням внутрішніх і зовнішніх чинників, насамперед політикою гравців, що конкурують за вплив. Окрім держав БСПА (Туреччина, Іран, КСА, Катар, Ізраїль), а також активних недержавних акторів («Брати-мусульмани», «Хізбулла», «ІДІЛ» та ін.), важливе значення має по-

[3]Автори концепції регіональних безпекових комплексів Б. Бузан і О Вевер охарактеризували Близький Схід як «вічну конфліктну формацію» – perennial conflict formation. (Див.: Buzan B., Waever O. Regions and powers: the structure of international security. London: Cambridge University Press, 2003. P. 187.)

літика позарегіональних потуг, насамперед США, Великої Британії, ЄС і його членів, насамперед Німеччини і Франції, а також РФ і КНР.

Отже, якою має бути українська політика на Близькому Сході? У чому значення цього регіону для України?

Україна, на нашу думку, має й надалі дотримуватися визначеного курсу, що виходить з пріоритетності економічного порядку денного, а отже, визначення регіону як важливого ринку. Але цей курс не означає нерозбірливості у виборі партнерів і напрямів кооперації.

Серед головних стратегічних завдань і цілей, що **наразі стоять перед Україною в регіоні,** *є розширення ринків збуту власної продукції і послуг.* Близькосхідний ринок перебуває в безпосередній близькості до України і має велику ємність, **значним є також попит на товари, які виробляються або можуть вироблятися в Україні**[4]. Регіон надає Україні можливість диверсифікації джерел постачання енергоресурсів, має значний інвестиційний потенціал. Перспективним напрямом взаємодії є також розвиток науково-технічної й промислової кооперації, що уможливлюється наявною в Україні науковою базою, технологіями і кваліфікованим кадровим потенціалом.

Успішність такого політично нейтрального підходу залежить від зважання на політичні й безпекові ризики. А також від усвідомлення реального місця України у світі, її масштабів у стратегічному й економічному вимірі.

На нашу думку, Україна має потенціал для зростання за обома вимірами. Але варто розуміти, що це зростання об'єктивно обмежене нашим перспективним статусом як середньої потуги (*middle power*). Це, зокрема, означає, що не варто ставити зависокі цілі, як це вже мало місце в історії української дипломатії. Також потрібно виходити із політичних пріоритетів України, позиції її союзників і супротивників, які теж прагнуть реалізувати свої інтереси в **БСПА**.

Запропонована доповідь не містить докладного опису ситуації у регіоні, швидше, визначаючи її характерні особливості. Отже, маємо на меті запропонувати певні дороговкази для українських політиків, дипломатів і бізнесменів для навігації у складному політичному та безпековому ландшафті сучасного БСПА.

[4] Йдеться передусім про продукцію металургії і сільського господарства, а також хімічної промисловості й машинобудування, які на ринку країн БСПА є конкурентоспроможними.

Фрагментована політична реальність: громадянські та проксі-війни – failed states та fragile states

Визначальними для політичної ситуації у регіоні стали події Арабської весни, яка розпочалася у 2010 р. (революція в Тунісі) і триває дотепер.

Наслідками цієї хвилі повстань, зокрема, є:

- досі єдиний на весь Арабський світ позитивний випадок демократичної політичної трансформації (Туніс, 2010 р.);
- революція в Єгипті (січень 2011 р.), яка завершилася військовим переворотом і реставрацією керованого військовими авторитарного режиму (липень 2013 р.);
- переворот у Судані (2019 р.);
- протести 2019–2020 рр., що призвели до зміни влади в Алжирі;
- заворушення, що переросли в громадянські війни у Сирії, Лівії і Ємені, до участі в яких долучилася низка сусідніх і світових держав і які згодом набули фрагментованого характеру[5].

Три країни, які постраждали від ***фрагментованих громадянських війн***, Сирія, Лівія, Ємен – наразі можна віднести до категорії *failed states*. Ще одну – Ірак – можна визначити як *fragile state*, інститути якої недостатньо стійкі та перебувають під потужним тиском.

Режими, які з погляду міжнародного права вважаються законною владою цих країн, не мають ані повного контролю над їхніми територіями, ані належної легітимності. Окремі території та/або значні групи населення не визнають моральне право уряду на управління державою або вважають владою інші, альтернативні до центральної влади, органи, групи чи лідерів.

Наприклад, у Сирії перемога однієї зі сторін, наприклад режиму Башара аль-Асада, не обов'язково має призвести до відновлен-

[5] Фрагментованими називають [громадянські] війни, в яких бере участь одночасно багато сторін, і кожний учасник може мати кілька противників. Зрозуміло, що примирення чи перемога однієї зі сторін конфлікту в такій ситуації не встановлює повноцінний мир.

ня єдиної Сирійської держави. Прихильники цього лідера, так само як і його опоненти, розділені багатьма конфліктними лініями. Значна частина населення країни стала біженцями і не в змозі повернутися додому з огляду на безпекову ситуацію.

Фрагментований збройний конфлікт наразі охоплює терени одночасно Сирії і Іраку та справляє суттєвий вплив на ситуацію в Лівані. Сукупно подібні конфлікти призвели до посилення фрагментації БСПА.

У реальності, яка постала на тлі сучасних фрагментованих громадянських війн у Сирії, Лівії та Ємені, ворог твого ворога необов'язково є твоїм другом, і навпаки, союзник (партнер) твого ворога необов'язково твій ворог. Альянси можуть укладатися навіть попри суттєві розбіжності у стратегічних інтересах, за умови наявності спільних тактичних переваг або з метою стримування потенційно потужного опонента.

Прикладом таких союзів є відносини між Іраном і Росією від початку сирійської кризи й між Туреччиною і Росією після введення російського військового контингенту у Сирію.

Поки Іран і Росія разом дотримуються спільної мети відновлення влади Башара аль-Асада над усією територією Сирії, підтримані ними збройні угруповання воюють між собою за контроль над окремим ділянками території. Водночас РФ примусила Асада скасувати регіональні партійні вибори з огляду на очікувану перемогу них проіранських сил[6].

Туреччина оголошує війну режиму Асада, який зазіхає на останню бунтівну провінцію Ідліб, загалом підконтрольну Анкарі, і завдає йому нищівних ударів, змушуючи Росію – свого партнера в мирних перемовинах у Астані (нині Нурсултан).

Вдала тактика, базована на масованому застосуванні БПЛА власного виробництва, дозволила Туреччині уникнути прямого зіткнення з Росією і зберегла видимість партнерства з нею. Туреччина, продемонструвавши воєнну перевагу над групою військ РФ у Сирії, змусила Росію до миру, адже питання чи бути війні в Сирії наразі вирішує РФ.

[6]Oleksandr Bogomolov: Syria's dire situation as coronavirus spreads. URL: https://www.kyivpost.com/article/opinion/op-ed/oleksandr-bogomolov-syrias-situation-in-age-of-coronavirus.html (дата звернення: 04.04.2020).

У лівійському конфлікті Туреччина і Росія підтримують протилежні сторони, причому уряд Сарраджа, підтримуваний Туреччиною, наразі перемагає. Водночас це не впливає на тональність публічних промов президентів Туреччини і РФ, не змінює формат двосторонніх відносин щодо Сирії і не впливає на процес передання Туреччині протиповітряної системи С400[7].

Окрему проблему становлять ***недержавні гравці*** (*non-state actors*), роль яких у регіоні стала помітнішою за останнє десятиліття. Йдеться не лише про очевидних міжнародних парій («ІДІЛ» та «аль-Каїду»), а й про утворення, політична й безпекова вага яких є доволі суттєвою, а ставлення до них держав регіону – неоднозначним: від внесення до списків терористичних організацій до політичної, фінансової або навіть воєнної підтримки.

У певному сенсі значення цих утворень є більшим, аніж вага багатьох держав. Інколи їм вдається навіть підпорядкувати собі державу при збереженні всіх її зовнішніх атрибутів або захопити окремі інститути держави (Ліван, Ірак). До таких недержавних гравців відносимо насамперед всесвітню «Громаду Братів-мусульман» (*далі* БМ) та ліванську політико-парамілітарну організацію «Хізбулла» (*інший варіант назви* «Хезболла»), за моделлю якої іранський «Корпус вартових ісламської революції» (КВІР) створив структури в Іраку і Ємені, а також (на базі шиїтських меншин) й у деяких інших мусульманських країнах.

За роки сирійської громадянської війни, в якій «Хізбулла» бере активну участь з 2012 р., утворення значно зміцнилося як у військовому, так і в організаційному планах. Спільна участь у бойових діях з регулярною армією РФ навчила бойовиків, зокрема, навичкам взаємодії з повітряною підтримкою, а також дозволила ознайомитися з новими типами озброєнь.

Досвід Ірану зі створення «Хізбулли» та її клонів у інших країнах регіону виявився настільки успішним з погляду досягнення політичної мети воєнними засобами та можливості уникнення прямої відповідальності за принципом правдоподібного заперечення (*plausible deniability*), що почав поширюватися світом. Цей досвід поряд із багатою російською/радянською традицією проксі-війн

[7] More S-400s? Is Turkey Moving Closer to Russia Again? URL: https://nationalinterest.org/blog/buzz/more-s-400s-turkey-moving-closer-russia-again-160176 (дата звернення: 03.06.2020).

вплинув на створення місцевих підрозділів ніби «ополченців», насправді підпорядкованих російському командуванню, спочатку в Криму, а потім на Донбасі.

Нині проксі-структури активно застосовуються Туреччиною у Сирії та Лівії. Надихаючись досвідом інших близькосхідних гравців і пригадуючи досвід підтримуваної Ізраїлем до 2000 року «Армії південного Лівану», ізраїльські стратеги також замислюються над відновленням практики використання проксі-сил у закордонних операціях[8].

Зовнішньополітична і зовнішньоекономічна поведінка й амбіції «Хізбулли» нагадують поведінку суверенних держав. Інколи вони можуть і діяти від імені держав, наприклад Лівану чи Іраку (адже її представники обіймають офіційні посади, зокрема у секторі безпеки), працюючи у сфері військово-технічної співпраці (ВТС).

Підтримка БМ з боку Катару є основою поточного конфлікту між цією країною та коаліцією у складі КСА,ОАЕ та Єгипту [9]. Тоді як для останніх унаслідок подій Арабської весни БМ перетворився на головне джерело загрози, Катар традиційно розглядає його як певний стратегічний ресурс, а отже, є не просто одним із багатьох спонсорів цієї Громади[10]. Ще до катарського газового буму колишній правитель емірату зазначав, що «Брати-мусульмани» для Катару – те саме, що для Саудівської Аравії нафта.

Катар не лише десятиліттями надає притулок, фінансову підтримку і міжнародну трибуну лідерам й активістам БМ[11], а й підтримав їх у боротьбі за владу в країнах Арабської весни (Тунісі, Єгипті, Лівії, Ємені й Сирії). Зокрема, емірат надавав мільярдні кредити та гранти уряду президента Мурсі в Єгипті (2012–2013 рр.).

---

[8] The Abandonment of the South Lebanon Army: A Moral and a Strategic Failure URL: https://besacenter.org/perspectives-papers/south-lebanon-army-abandonment/ (дата звернення: 24.05.2020).

[9] The Muslim Brotherhood Is the Root of the Qatar Crisis. URL: https://www.theatlantic.com/international/archive/2017/07/muslim-brotherhood-qatar/532380/ (дата звернення: 20.05.2020).

[10] БМ також традиційно користувалися прихильним ставленням і з боку влади Кувейту, та й самої КСА, принаймні до початку Арабської весни і приходу до влади короля Салмана ібн Абдель-Азіза.

[11] Найяскравіший приклад – єгиптянин шейх Юсуф аль-Карадаві, який протягом років вів щотижневу програму на телеканалі Aljazeera.

БМ, яка має легальні й нелегальні осередки у всьому світу, представлена також і в Україні організацією «Альраід» (інші варіанти назви – «Арраїд», «ар-Раїд»), яка контролює помітний сегмент місцевої ісламської релігійно-освітньої і соціальної інфраструктури й навіть претендує на репрезентацію українського ісламу як такого.

Окрім доброчинності, українське відділення БМ здійснює комерційну діяльність, зокрема у сфері туризму, намагається залучати в Україну арабський бізнес. Економічний складник традиційно важливий для БМ загалом – саме БМ стоїть у витоків «ісламської банківської системи». У багатьох мусульманських країнах «Брати-мусульмани» захищають інтереси малого й середнього бізнесу.

Нова арабська холодна війна – час нестійких альянсів

У витоках конфлікту між Туреччиною і Катаром, з одного боку, і КСА та ОАЕ – з іншого, бере початок з політичного протистояння в Єгипті часів Арабської весни. Перші підтримали пов'язаний з БМ уряд президента Мурсі, а другі військовий істеблішмент на чолі з генералом Абдель Фаттахом Сісі, який зрештою усунув Мурсі від влади.

Виявами цього конфлікту стали, зокрема:

- політичні скандали, найбільш гучним серед яких є історія із вбивством саудівського журналіста Дж. Хашогджі на території посольства КСА в Туреччині в 2018 році;
- економічна блокада Катару (з літа 2017 р. дотепер);
- воєнне протистояння в Лівії, де вищезазначені групи держав підтримують протилежні сторони в тривалому внутрішньому конфлікті. Туреччина й Катар допомагають Уряду національної згоди Ф. Сарраджа у Триполі, а КСА і ОАЕ Лівійській національній армії генерала Х. Хафтара. Останній мотивує свої дії боротьбою із збройними ісламістськими угрупованнями, які й насправді становлять військову силу, на якій тримається міжнародно визнаний (що також є правдою) уряд Ф. Сарраджа.

Наприкінці травня 2020 р. Єгипет оголосив про створення антитурецького альянсу у складі Греції, Кіпру, ОАЕ та Франції[12]. Утім, проголошення само по собі ще не є свідченням народження альянсу й може виявитися лише побажанням. Радше, йдеться про тимчасовий збіг інтересів. Греція й Кіпр незадоволені угодами про морський кордон між Туреччиною та урядом Ф. Сарраджа, які не зважають на права цих держав на певні ділянки Середземного моря, та претензіями Туреччини на поклади вуглеводнів поблизу узбережжя Кіпру, які, відповідно, не визнаються останнім. Відносини між Єгиптом та ОАЕ є найбільш близькими. Між силами цих держав існує взаємодоповнюваність і операційна узгодже-

[12] Egypt announces international anti-Turkey alliance. URL: https://www.al-monitor.com/pulse/originals/2020/05/egypt-anti-turkey-alliance-libya-mediterranean-waters.html (дата звернення: 31.05.2020).

ність на лівійському театрі бойових дій. Натомість Франція, так само як і РФ, яка в повідомленні про альянс не згадується, підтримують Х. Хафтара й навряд чи постійно консультуються з Єгиптом. Єгипет своєю чергою дещо занепокоєний посиленням російської присутності в цій частині регіону й свого часу відмовив росіянам у створенні на своїй території бази для операцій на підтримку Хафтара.

Попри чималий політичний вік ідей «арабської єдності», провідні арабські країни складно набувають досвіду активної спільної дії, до того ж не завжди успішного. Дії партнерів не завжди узгоджені.

Так, у Ємені КСА і ОАЕ демонструють не лише суперечливі тактичні підходи, а й реалізують сценарії, які базуються на суттєво відмінному баченні майбутнього країни. Невизначеність і нетривалість таких альянсів нагадує про нестабільність близькосхідних кордонів, нарізаних *ad hoc* колоніальними державами, часто всупереч історичним кордонам.

Останніми роками в межах БСПА формується нова стратегічна «гра», що за масштабом і розміром ризиків порівнювана з «грою» початку XX століття, коли відбувався розпад Османської імперії і закладалися сучасні обриси регіону. Сучасна стратегічна «гра», що може змінити обличчя регіону, видається навіть складнішою і непередбачуванішою.

На тлі послідовної, такої, що її провадить вже друга американська адміністрація, політики із згортання ролі США як монопольного гаранта регіональної безпеки виникає ***стратегічна невизначеність***.

Для великих держав з традиційно сталою присутністю в БСПА це становить певний виклик, подеколи порушуючи перед ними важкі дилеми.

Інколи під час виникнення таких дилем робиться неочікуваний вибір. Прикладом є ставка, зроблена президентом США Б. Обамою на користь курдських сепаратистів як союзників у боротьбі з «ІДІЛ» замість традиційного партнера, держави – члена НАТО – Туреччини.

Із тактичного погляду рішення, ухвалене Обамою, виявилося вдалим:

- «ІДІЛ» як територіальне утворення був знищений з меншими втратами;

- США уникли зайвих зобов'язань щодо майбутнього Сирії і загалом регіону;
- не було піддано загрозі великий договір з Іраном про скорочення його ядерної програми, що мав стати ключовою частиною т. зв. спадку (legacy) Обами.
- Але стратегічно це рішення було більш ніж сумнівним:
- сирійська криза не була розв'язана, навпаки поглибилася, а отже, загроза відновлення «ІДІЛ» та інших подібних утворень зберігається;
- Туреччина втратила довіру до НАТО і звернулася до співпраці з РФ, що порушило стратегічний баланс у регіоні на користь опонентів США;
- створено загрозу для політичної стабільності ЄС (у вигляді безпрецедентного потоку біженців);
- посилення позицій Ірану у Сирії й у БСПА загалом створило загрозу для традиційних союзників США в регіоні й занурило Близький Схід у тривалу локальну холодну війну.

Нова американська адміністрація має справу з наслідками цього рішення. Водночас свобода її маневру суттєво обмежується внутрішньополітичною конфронтацією, що перетворює кожний зовнішньополітичний крок на важіль тиску в міжпартійному протистоянні.

Ситуація є показовою для сучасного стану регіону загалом і водночас повчальною. Для відносно невеликих і умовно нових гравців, таких як Україна, поріг ризикованості у виборі партнерів є значно нижчим. У певних межах можна одночасно розвивати відносини навіть у таких чутливих сферах, як ВТС, з державами, які перебувають у конфронтації. Наприклад, з Туреччиною та КСА й ОАЕ. Водночас варто усвідомлювати, що кожний крок треба робити, зважаючи на позиції інших партнерів у регіоні.

Колишні союзники США – КСА і ОАЕ (переважно разом), Туреччина і Катар (переважно окремо, але не всупереч одне одному) – дедалі частіше застосовують *«імперські» інструменти*. Йдеться про воєнні операції власними силами й через проксі, створення закордонних військових баз, операції зі зміни режимів і підтримки маріонеткових урядів тощо.

Привертає увагу саме транскордонний, регіональний, характер процесів – ті самі штаби планують операції на кількох театрах, вій-

ськові ресурси, зокрема людські, перекидаються з країни до країни[13].

Експансіоністські політичні ідеї нерідко подаються в привабливій *ідеологічній обгортці*. Прикладом може бути популярна в турецьких медіа доктрина *MAVI VATAN* («Блакитна Батьківщина»), в якій йдеться про Східне Середземномор'я, на ресурси якого претендує Туреччина.

Основною темою дискусії щодо «Блакитної Батьківщини» є забезпечення економічного розвитку та енергетичної незалежності Туреччини. Центральна роль у ній відводиться покладам природного газу поблизу узбережжя Кіпру, а також вільному доступу до лівійської виключної морської зони. Цей доступ надав Туреччині підтриманий нею Уряд національної злагоди Ф. Сарраджа, завдяки чому Туреччина отримала простір для прокладення нових газотранспортних коридорів.

У березні 2019 р. ВМС Туреччини здійснили широкомасштабні навчання з операційною назвою «Блакитна Батьківщина – 2019». Популярність доктрини пов'язують із посиленням більш агресивної і почасти антизахідної тенденції у турецьких безпекових колах[14].

Спроби реалізації цієї доктрини, популярної серед представників широкого політичного спектра, наражають Туреччину на конфлікт з ЄС. Один із найбільших її промоторів і ініціатор угоди з лівійським урядом Ф. Сарраджа контр-адмірал Джихат Яйджи був нещодавно усунутий з посади начальника штабу ВМС і звільнився зі Збройних сил Туреччини на знак протесту.

Водночас, попри критику авторитарних тенденцій у Туреччині з боку європейців, непорозуміння та взаємні звинувачення в питанні сирійських біженців, Туреччина набагато ліпше інтегрована в західні структури (член НАТО, учасник митного союзу з ЄС), ніж Україна.

---

[13] Туреччина застосовує сирійських бойовиків в Лівії, приватні безпекові компанії ОАЕ рекрутують найманців в Судані для війн в Ємені і Лівії. URL: https://www.aljazeera.com/news/2020/01/uae-accused-forcing-sudanese-fight-war-200129163039767.html (дата звернення: 29.01.2020).

[14] Blue Homeland: the heated politics behind Turkey's new maritime strategy. URL: https://warontherocks.com/2020/06/blue-homeland-the-heated-politics-behind-turkeys-new-maritime-strategy/?fbclid=IwAR2i0m-G1qTnBut-J2o3rvjqooAKLDS1bqJiBmFWnKmRm5SRLFL3ze6rEv30 (дата звернення: 02.06.2020).

Розбіжності в оцінках і непевність перспектив різного роду «імперіалістичних» кроків і ініціатив[15] є ще одним свідченням стратегічної невизначеності майбутнього регіону.

Не лише енергетичні ресурси, а й об'єкти критичної транспортної інфраструктури викликають інтерес гравців у регіоні. Наприклад, від підтриманої ОАЕ нової влади Судану дубайська компанія *DP World* отримала контроль над найбільшим портом, який раніше належав державі[16]. Для ОАЕ ситуація у Судані має також політичний аспект. Йдеться про зменшення впливу «Братів-мусульман», на підтримку яких спирався режим колишнього президента Омара аль-Башира.

Відбувається трансформація *зовнішньополітичних орієнтирів КСА та решти арабських держав Перської затоки* (за винятком Оману). Раніше це був своєрідний «релігійно-культурний імперіалізм» – значні ресурси витрачалися на поширення власної версії ісламу у світі та підтримку ісламського активізму. Наразі метою експансії є забезпечення ресурсних і безпекових засад власного економічного розвитку. Водночас держави намагаються зменшити у регіоні й світі вплив політичного ісламу, який після подій Арабської весни перетворився на основну загрозу стабільності держав БСПА.

[15] Турецька «Блакитна Батьківщина», частиною якої є поточна воєнна кампанія у Лівії, не єдиний подібний проєкт. Іншими наочнішими прикладами є саудівсько-еміратська воєнна експедиція в Ємені, еміратсько-єгипетська – у Лівії, роль ОАЕ в процесі зміни влади у Судані.

[16] UAE taking steps to gain control of Sudan's main port. URL: https://www.aljazeera.com/news/2020/04/uae-steps-gain-control-sudan-main-port-200423205443903.html (дата звернення: 25.04.2020).

Зовнішні гравці в БСПА

Трансформація американської присутності в регіоні необов'язково означатиме заміщення США іншим *зовнішнім гарантом безпеки*. ***РФ*** вдає, що вона здатна виконати цю роль. Водночас, попри посилення її впливу через військову присутність у Сирії та Лівії, регіональні гравці усвідомлюють, що РФ не Радянський Союз і не має належних для цього ресурсів.

КНР, принаймні наразі, не претендує на роль гаранта безпеки. Перша в історії цієї держави закордонна база в Джибуті та інші подібні можливі проєкти наразі мають обмежений характер і спрямовані на забезпечення зовнішньої торгівлі й дальше просування ініціативи «Один пояс. Один шлях» (*ОПОШ*). ОПОШ поширює вплив КНР далеко за межі Східної Азії, але дозволяє не брати на себе безпекових зобов'язань, подібних до тих, що їх намагаються сьогодні позбутися США.

Провідні ***держави ЄС*** мають дещо відмінне бачення відносин з державами-сусідами зі Східної Європи та БСПА. Відмінні підходи відображено в конкуруючих інтеграційних проєктах для південної та східної периферії ЄС.

Інституалізація, чи її спроби, для східного і південного сусідства відбувалася з різною швидкістю й відмінними цілями. Ще на початку 90-х років XX ст. за ініціативи Франції та Іспанії розпочався *Барселонський процес*. Його результати мали забезпечити для арабських середземноморських країн:

- вироблення інструментів, які спрощували би доступ на європейський ринок;
- гармонізацію законодавства з нормативною базою ЄС;
- умови для політичної (відновити попередню редакцію, йшлося саме про сприяння) стабільності в регіоні.

У 2008 р. за ініціативи президента Франції було утворено *Середземноморський Союз*, до якого увійшли всі держави ЄС, арабські середземноморські держави, крім Лівії, Ізраїль й Туреччина, балканські держави не-члени ЄС.

У Парижі розглядали цей Союз як вагомий аргумент для утвердження лідерства Франції у ЄС та просування енергетичних про-

єктів, які пов'язали б Європу та країни регіону. Проте конкуренція між Парижем та Берліном помітно скорегувала ці плани. У результаті Середземноморський Союз не став дієвим утворенням, і помітно поступається за рівнем інституціоналізації конкуруючому проєкту Східного партнерства. Арабська весна, війни в Сирії та Лівії фактично зупинили подальше просування цієї ініціативи. ЄС зосередився на допомозі в просуванні реформ у Тунісі, двосторонніх відносинах з арабськими державами Середземного моря.

Франція докладає значних зусиль для протидії «Ісламській державі в країнах Магрибу»[17]. Реанімація масштабних газових проєктів у східній частині Середземного моря останніми роками відбувається поза Середземноморським Союзом. Незважаючи на відносну неуспішність середземноморських ініціатив, українській дипломатії варто відслідковувати подібні процеси, а також шукати можливості для конструктивної участі в них.

Для України окрему важливу тему становить політика **РФ** у БСПА, яка суттєво ускладнює посилення будь-якої, зокрема економічної, присутності нашої держави в регіоні.

Російська Федерація докладає значних зусиль у просуванні своїх стратегічних інтересів у БСПА, зокрема у сферах:

- енергетичній;
- військовій і ВТС;
- розвитку економічної співпраці;
- протидії тероризму, зокрема у спосіб просування лояльного до РФ порядку денного в ісламському середовищі регіону.

На початку російського втручання у сирійський збройний конфлікт РФ переслідувала насамперед політичну мету – відновлення міжнародного статусу, «повернення» до клубу провідних держав на власних умовах, підвищення ціни вуглеводнів[18], скасування санкцій, відволікання уваги від конфлікту з Україною тощо.

Нині, за оцінками американських військових експертів, підтримка генерала Хафтара в Лівії має на меті закріплення РФ у регіоні та створення на середземноморському узбережжі військової

[17] Магрибське «відділення» терористичної організації «ІДІЛ».

[18] Масштаби кризи на світовому ринку енергоносіїв у першій половині 2020 р., спричиненої відмовою РФ узгоджувати з КСА та її партнерами по ОПЕК квоти на видобуток нафти, свідчать про значення близькосхідної політики для РФ.

бази й зони «забороненого доступу» (A2/AD)[19]. Такі дії РФ не тільки загрожують південному флангу НАТО, а й можуть загрожувати стабільності ЄС через активізацію міграційних потоків. Як крок у відповідь США розглядають можливість посилення військової присутності в Тунісі, де, за визнанням МО США, американці вже «є ключовим партнером у відновленні боєздатності армії»[20].

У реалізації експансіоністських планів Росії у БСПА особливе місце посідає Крим. Саме його окупація уможливила російську воєнну операцію у Сирії, а з 2019 р. і у Лівії. Сьогодні Кримський півострів є тиловою базою для російських контингентів у БСПА і Африці. Особовий склад як з-поміж російських окупаційних сил на Донбасі, так і російських військовослужбовців, що отримали досвід бойових дій в Україні, активно задіяний у бойових діях у БСПА.

Залежність російської військової присутності в БСПА від безпекової ситуації у басейні Чорного моря – насамперед у Криму й контрольованих Туреччиною протоках – розуміють і в Анкарі, й в Москві. Одним із наслідків цього усвідомлення є чітка й послідовна позиція Туреччини щодо підтримки територіальної цілісності України. Одне із важливих завдань української дипломатії роз'яснення партнерам у БСПА стратегічної важливості ситуації у Чорному морі.

Після повномасштабної участі РФ у сирійській кризі близькосхідна політика Росії стала для неї важливим інструментом нав'язування США і європейським країнам свого порядку денного. Йдеться про намагання змусити держави Заходу інтенсифікувати з РФ політичний діалог, заморожений у 2014 р. Зокрема, криза біженців у ЄС, спровокована ескалацією бойових дій у Сирії, суттєво вплинула на політичну ситуацію в Європі.

---

[19] Russia Deploys Military Fighter Aircraft to Libya, Africom Officials Say. URL: https://www.defense.gov/Explore/News/Article/Article/2197202/russia-deploys-military-fighter-aircraft-to-libya/ (дата звернення: 27.05.2020). Коментар з'явився з приводу переправлення Росією в травні 2020 р. 14 МіГ-29 і СУ-24 у зону конфлікту в Лівії на підтримку ЧВК «Вагнер», які воюють на боці генерала Х. Хафтара.

[20] U.S. considers sending `training' unit to Tunisia amid North Africa tensions. URL: https://uk.reuters.com/article/uk-libya-security-usa-tunisia/u-s-eyes-use-of-security-brigade-in-tunisia-amid-russia-concerns-idUKKBN23602R (дата звернення: 01.06.2020).

Політичні та військові інструменти політики в регіоні Росія використовує для гарантування економічних інтересів, збільшуючи неринковими методами конкурентоспроможність російського експорту, зокрема на ринку озброєнь, але також в інших традиційних нішах – зерно, метали тощо.

Пріоритетними завданнями російської дипломатії у регіоні є, зокрема, такі:

- прагнення забезпечити підтримку з боку держав БСПА російської окупації Кримського півострову та ОРДЛО в 2014 р., вплив на позицію цих держав в ООН та на інших міжнародних майданчиках. Важливо, що для більшості держав регіону ці питання не становлять особливого інтересу й можуть бути використані як предмет торгу;
- протидія розвитку співпраці країн регіону з Україною. РФ і Україна є природними конкурентами на близькосхідних ринках, що зумовлено подібною структурою експорту, насамперед на ринках зерна, металів, а також озброєнь та військової техніки.

Тривалий час російські компанії були посередниками між українськими виробниками технологічного обладнання, продукції машинобудування і покупцями з країн БСПА. Український потенціал у зазначених галузях використовувався російськими бізнес-структурами, які збільшували прибутковість свого бізнесу й забезпечували частку ринку, навіть у тих секторах, на які вони не могли самостійно претендувати через відсутність відповідних виробництв і технологічної бази.

Ще й після 2014 р., ймовірно, триває залучення українських фахівців для виконання російських проєктів у БСПА. Іншим чутливим питанням є наймання громадян України до російських військових компаній, які широко залучаються для ведення бойових дій і охоронних завдань у Сирії та Лівії, а також у країнах Африки.

Крім того, регіональні конфлікти й наявність держав-донорів для недержавних збройних формувань створили попит на відповідні супутні послуги. Йдеться насамперед про обслуговування, ремонт і модернізацію військової техніки, транспортні послуги й логістику, навчання та перепідготовку особового складу, виготовлення та удосконалення програмного забезпечення військового призначення, військову медицину тощо.

Конкуренція між різними збройними групами, які формально можуть належати до одного табору, створює потребу в гнучких, мобільних і недорогих сервісах. Наявна у регіоні база, очевидно, значною мірою задовольняє попит, проте виконання принаймні частини робіт і надання частини послуг критично залежить від залучення ресурсів, зокрема людських, з-поза меж БСПА. Такими ресурсами можуть стати українські компанії і громадяни України, що створює серйозні ризики. Подібна діяльність може розглядатися сторонами конфлікту як участь у війні, що матиме відповідні наслідки[21].

[21] Принаймні три українські транспортні літаки ІЛ–76 було знищено в Лівії у 2019 р.

БСПА змінюється – постають нові можливості

У регіоні триває перебудова – соціальна, політична, геополітична, економічна. Основними рушієм змін є конкуренція двох груп держав: КСА, ОАЄ, Єгипту, з одного боку, та Туреччини й Катару – з другого. У змаганні також бере участь і дещо ослаблений санкціями Іран. Навколо цих трьох центрів сили формуються нові альянси й «сірі зони».

Зміни, що відбуваються зараз, непередбачувані й часто проблематичні, але невідворотні.

У січні 2015 р. у **КСА** оновилося керівництво. Докорінні перетворення й завдання модернізації цієї найбільш консервативної арабської країни, проголошені в технократичному за змістом плані «Візія – 2030» (квітень 2016 р.[22]), пов'язані не з новим королем, а з наслідним принцом Мухаммадом ібн Салманом (*Mohammed bin Salman*) і молодшим поколінням саудівської еліти, до якого він належить[23].

Показово, що першим інноваційним кроком молодого де-факто правителя КСА стало вторгнення в 2015 р. у сусідню країну Ємен з метою стабілізації дружнього КСА режиму, поваленого проіранськими повстанцями.

План модернізації регіону, що його просувають нові лідери КСА і ОАЕ[24], не обмежується технологічними інноваціями. Йдеться про зміни соціально-політичного устрою власних країн і перекроювання мапи всього регіону. Зміст «Візії – 2030» насправді полягає в трансформуванні принципів політичного лідерства й на цьому підґрунті формування в регіоні єдиного інфраструктурного, політичного і безпекового простору.

---

[22] Основною стратегічною метою «Візії – 2030» проголошено подолання залежності КСА від видобутку нафти як основного джерела доходу завдяки широкій диверсифікації економіки на тлі поглибленої соціальної модернізації. (Див. зміст ініціативи URL: https://vision2030.gov.sa/en)

[23] Mohammed bin Salman. How Saudi Arabia's crown prince rose to power. URL: https://www.bbc.co.uk/news/extra/lLGBQVCUCZ/mohammed_bin_salman (дата звернення: 20.04.2020).

[24] Ці дві держави стали найближчими союзниками в 2015 р., що пояснюється тісними стосунками між де-факто правителя ОАЕ Мухаммадом ібн Заїдом і саудівським наслідним принцом.

Особливістю стратегічного мислення нових лідерів є жорсткий ієрархічний підхід. Їхня візія майбутнього БСПА виглядає як вертикально інтегрований єдиний проєкт. Верхній щабель ієрархії складають глобальні центри – хаби (новоутворені високотехнологічні міста та/або історичні центри КСА, ОАЕ та союзних держав, зокрема Єгипту, Кувейту, Бахрейну), які контролюватимуть регіональну інфраструктуру, добре інтегровану у світову. На другому щаблі слабші, хоча й достатньо розвинені країни-сателіти, в які інвестують учасники Ради співробітництва країн Перської Затоки (Туніс, Алжир, а у перспективі, мабуть, Лівія). Третій щабель посіли проблемні країни (Судан, Ємен), які, проте, можна використовувати як джерело людських й інших ресурсів.

«Візія – 2030», що спочатку викликала ледве не оплески на Заході, наразі отримує більш скептичні оцінки. КСА має серед американської, британської та європейської еліт не лише прихильників, а й потужних опонентів. Останні охоче підхопили й продовжують розкручувати скандальні історії щодо вбивства Дж. Хашогджи й переслідувань громадських активістів, насамперед жінок. Ці історії завдають помітної шкоди інвестиційній привабливості КСА.

Таке ставлення до КСА, яке є наслідком складної комбінації чинників, так чи інакше пов'язаних з культурною інакшістю КСА та інших країн БСПА, створює відчуття невизначеності щодо майбутніх планів і перспектив.

Для менших гравців, зокрема й України, невизначеність відкриває додаткові можливості. Адже невпевненість у собі й традиційних партнерах підштовхує лідерів КСА до розширення горизонтів і пошуку нових варіантів.

Іран. Візії КСА та ОАЕ протистоїть іранська стратегія ідеологічно мотивованої експансії, ключовим інструментом якої стають локальні *проксі-сили* в країнах регіону (Ліван, Ірак, Сирія, Ємен) та поза його межами (Афганістан, Пакистан). Частина з них перебуває у списках терористичних організацій.

Проблема Ірану, за влучним виразом державного міністра закордонних справ КСА Аделя Джубейра, полягає в тім, що він досі «не може визначитися, чи він держава, чи революція»[25].

[25] Adel Al Jubeir slams worldwide 'rampage' by Iran and its proxies. URL: https://www.thenational.ae/world/gcc/adel-al-jubeir-slams-worldwide-rampage-by-iran-and-its-proxies-1.926664 (дата звернення: 22.10.2019).

План Б. Обами, спрямований на тимчасове згортання іранської ядерної програми в обмін на скасування міжнародних санкцій, який досі намагаються «врятувати» держави ЄС, має суттєву ваду. Він був побудований на припущенні, що єдина проблема з Іраном зумовлена його намірами й наявністю ресурсів для створення ядерної зброї. План ігнорував експансіоністську природу іранського режиму й нехтував безпековими інтересами історичних партнерів США в регіоні.

Наразі режим санкцій відновлений США, Іран не дотримується досягнутих домовленостей, відмовляючи міжнародним інспекторам у доступі до своїх ядерних об'єктів[26].

Останніми роками на території Сирії розгорнулося справжня війна між Іраном і **Ізраїлем**, який намагається зашкодити реалізації планів першого авіаційними і ракетними ударами.

Іран прагне побудувати «стратегічний коридор» через підконтрольний йому значною мірою Ірак до Лівану і західної Сирії. Це має дозволити Ірану здійснювати проєкцію сили в регіоні Східного Середземномор'я. Але іранський «стратегічний коридор» створить екзистенційний ризик для Ізраїлю. Вже сама постійна присутність Ірану та його проксі-сил у Сирії створює постійні загрози ізраїльській безпеці.

Відчуття спільної іранської загрози підштовхує КСА та її союзників до партнерства з Ізраїлем. Унаслідок цього переоцінюється місце й роль ізраїльсько-палестинського конфлікту, який понад 70 років був визначальним чинником регіональної безпеки.

Для України такий розвиток подій на Близькому Сході є позитивним. Наявність тривалого і болючого конфлікту становило певну проблему для української дипломатії. Голосування в ГА та РБ ООН з питань відносин між Ізраїлем і Палестиною часто порушували перед Україною незручні питання, пов'язані з конфліктом. Україна мала балансувати між очікуваннями арабських партнерів і пріоритетами США, на які Україна мала зважати. Інколи, намагаючись утримати баланс, Україна посідала надто активну позицію щодо врегулювання ізраїльсько-палестинського конфлікту. Годі згадати хоча б намагання подати себе як потенційного посередни-

[26] Iran blocking sites access, UN nuclear watchdog says. URL: https://www.bbc.com/news/world-middle-east-52941982 (дата звернення: 06.06.2020).

ка в мирному процесі між Ізраїлем і Палестиною за часів президента Л. Кучми.

Мирна ініціатива президента Д. Трампа, ключовим пунктом якої є поширення ізраїльського суверенітету на низку територій, які досі вважаються окупованими з погляду міжнародного права, не підтримується ані з боку Палестинської автономії, ані з боку арабських держав, зокрема й тих, відносини яких з Ізраїлем змінилися на краще на тлі спільного протистояння з Іраном.

Ізраїль намагається скористатися ситуацією, що склалася, для поліпшення свого політичного й безпекового становища. За окремими оцінками, ситуація є критичною для майбутнього країни: «на тому критичному геополітичному перехресті, де наразі перебуває Ізраїль, вільне переслідування ним власних національних інтересів можна розцінювати як не менш важливе, ніж проголошення незалежності»[27].

Додаткові ризики створює і те, що гаранти можливого поступу в розв'язанні палестинсько-ізраїльського конфлікту – адміністрація Трампа, з одного боку, та КСА та ОАЕ – з другого, самі перебувають у доволі непевному становищі. Будь-який неочікуваний поворот може призвести до порушення хиткої рівноваги, яка становить основу ізраїльської безпеки.

[27] A Peace Treaty Is Not a License to Extort. URL: https://besacenter.org/perspectives-papers/peace-treaty-extortion/ (дата звернення: 31.05.2020).

Інтереси України в регіоні: пріоритетні напрями

Українська стратегія в БСПА має бути спрямована на те, щоб, мінімізуючи геополітичні й безпекові ризики, поступово нарощувати економічну присутність. Сутність цієї стратегії стисло можна висловити так: **експортувати якомога більше товарів/послуг, імпортувати якомога менше проблем.**

Збільшення економічної присутності має відбуватися насамперед за пріоритетними напрямами, що визначаються критичністю місцевих потреб і наявністю відповідного потенціалу в Україні. Досвід, набутий Україною у співпраці з контрагентами в регіоні, дозволяє виділити два таких напрями:

- експорт продукції сільського господарства/харчової промисловості;
- військово-технічна співпраця.

Забезпечення продуктами харчування для БСПА має політичний й безпековий вимір. Безпосереднім поштовхом до початку протестів у Єгипті, які призвели до повалення режиму Мубарака, стало підвищення цін на соціальні продукти харчування, які дотувалися державою. І хоча з розгортанням протестного руху його гасла швидко змінювалися від соціально-економічних до політичних, ключову роль у масовій мобілізації на першому етапі відіграла нестабільність на ринку імпортної пшениці й неспроможність бюджету компенсувати зростання цін. У цей період провідними постачальниками, від яких зрештою залежала харчова безпека Єгипту, були саме українські зернотрейдери. Отже, стабільність і прогнозованість ключових харчових ринків є питанням національної безпеки для багатьох держав БСПА, особливо з низьким або середнім рівнем економічного розвитку.

Як помітний постачальник зерна на ринки регіону Україна має певні можливості для розвитку співпраці й в інших сферах, а також підстави для забезпечення для українських компаній прозорих правил гри на місцевих ринках й убезпечення від недобросовісної конкуренції.

Потенційно Україна має певний, хоча і доволі обмежений, потенціал для власної партії у новій близькосхідній грі. Досі Україна

як держава не демонструвала спроможності мобілізувати ресурси для досягнення стратегічної мети і рушієм близькосхідних відносин переважно була власна ініціатива українських металургійних і сільськогосподарських компаній. Наразі присутність України в регіоні є нішевою і ледь помітною у стратегічному сенсі. Водночас усі наступні кроки з нарощування економічної присутності варто розглядати в контексті створення певних стратегічних позицій. Без подібного підходу навряд чи можна досягти стабільної присутності в регіоні, пропорційної можливостям України.

Отже, просування будь-яких секторальних чи корпоративних інтересів має вкладатися в єдину схему, що потребуватиме координування й підтримки на державному рівні. Ключовою умовою успішних дій має стати чітке усвідомлення інтересів, можливостей і обмежень.

Успішність економічної співпраці з арабськими країнами, особливо у сфері ВТС, а також реалізація потенціалу в новітній стратегічній грі в БСПА залежить від *уявлень про Україну,* поширених у регіоні.

Образ України, який транслюється на БСПА, є невизначеним, неструктурованим: країна двох кольорових революцій, жертва російської агресії, уламок колишнього Радянського Союзу, молода європейська демократія й майбутній член ЄС. Коли сталі партнерства розпадаються й традиційні партнери втрачають довіру, ця вада не виглядає як нездоланна перепона для співпраці. Понад те, невизначеність може навіть бути певною тактичною перевагою. З іншого боку, визначеність є необхідною передумовою довіри, й тривала та масштабна співпраця без неї навряд чи можлива. Отже, над створенням зрозумілого іміджу країни необхідно працювати системно. Наші партнери мають розуміти, чого від нас можна очікувати, а чого ні, хоч би вони навіть дуже цього хотіли.

Значення регіону для України обумовлюється значним потенціалом для взаємовигідної *торговельно-економічної співпраці* та наявністю *транспортно-логістичних морських комунікацій*.

Нафтовидобувний сектор країн Перської затоки відкриває широкі можливості для технологічної співпраці, зокрема у сфері геологорозвідувальних робіт, видобування, нафтопереробленння й розвитку інфраструктури. Україна як країна з дефіцитним балансом енергоресурсів зацікавлена у використанні цих можливостей.

Важливою для України є *зовнішня торгівля* з країнами БСПА. За даними Держстату України, у 2019 р. зовнішньоторговельний обіг між Україною та країнами БСПА сягнув 13,25 млрд дол., або 11,96 % від загального обігу товарів України. Експорт українських товарів до країн БСПА склав 10,09 млрд дол., імпорт – 3,17 млрд дол. Загалом Україна продовжує зберігати значне позитивне сальдо в торгівлі – 6,9 млрд дол.

Відповідно до Експортної стратегії України («дорожньої карти» стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки[1], ринки Туреччини, Єгипту, КСА, Об'єднаних Арабських Еміратів, Ізраїлю й Лівану визначено ринками «у фокусі», які є потенційно привабливими для більшості галузей української економіки і можуть бути орієнтиром для подальшого розвитку експортної діяльності[2]. Україна також зацікавлена в постачанні певних груп товарів з країн регіону Близького Сходу[3].

Для подальшої роботи має бути здійснено розширений аналіз економічної ситуації, визначено можливості й форми оптимальної присутності України на зазначених ринках, а також розроблено відповідні стратегічні програми[4].

---

[1] Про схвалення Експортної стратегії України ("дорожньої карти" стратегічного розвитку торгівлі) на 2017-2021 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1017-р від 27.12.2017 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1017-2017-%D1%80#Text (дата звернення: 15.06.2020).

[2] Експорт української продукції до країн БСПА в 2019 р. збільшився на 9,9 % (910,3 млн дол.) до 10,09 млрд дол. і становить 20,1 % від загального експорту товарів України. Зокрема, агропродовольчої продукції – на 6,67 млрд дол., або 30,1 % від загального експорту українських товарів груп 1-24, промислової продукції – на 3,42 млрд дол., або 12,2 % від загального експорту товарів груп 1-97.

[3] Імпорт товарів з країн БСПА до України в 2019 р. збільшився на 28,1 % (695,7 млн дол.) до 3,17 млрд дол. і становить 5,21 % від загального імпорту товарів до України. Україна імпортувала з країн БСПА агропродовольчої продукції на 505 млн дол., або 8,8 % від загального імпорту товарів груп 1-24, промислової продукції – на 2 663,4 млн дол., або 4,8 % від загального імпорту товарів груп 1-97. Найбільшими торговельними партнерами України за імпортом є Туреччина, Ізраїль, КСА, Єгипет, Марокко, ОАЕ, Іран, з яких у 2019 р. на територію України було здійснено постачання товарів на загальну суму 3,08 млрд дол., що становить 5,1 % від загального імпорту товарів та 97,2 % від імпорту з країн БСПА.

[4] У 2019 р. найбільшими торговельними партнерами України за експортом є Туреччина, Єгипет, КСА, Ізраїль, Ірак, Алжир та ОАЕ, до яких у 2019 р. було здійснено постачання товарів на загальну суму 7,93 млрд дол., що становить 15,8 % від загального експорту українських товарів та 78,6 % від експорту до країн БСПА.

Тривають переговори щодо укладення угоди про вільну торгівлю з Туреччиною, підписано Угоду про зону вільної торгівлі з Ізраїлем (очікується ратифікація Угоди Кнесетом[5]). Такі угоди сприятимуть інтенсифікації та диверсифікації двосторонньої торговельно-економічної співпраці.

Україні важливо налагоджувати взаємовигідні зв'язки із регіональними економічними об'єднаннями, такими як Рада співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ)[6]. Крани РСАДПЗ утворили зону вільної торгівлі й вживають заходів для повної імплементації митного союзу. Водночас країни-члени РСАДПЗ є учасниками Панарабської зони вільної торгівлі[7].

Більш широкому виходу українських виробників на ринки країн БСПА заважає відсутність достатньої інформації про них, а також недостатня підтримка відповідних дій на державному рівні.

Ефективним механізмом активізації двосторонніх відносин у торговельно-економічній сфері можуть бути заходи щодо інтенсифікації діяльності *міжурядових комісій* з питань торговельно-економічного і науково-технічної співпраці. Водночас Україні варто зосередити зусилля на стимулюванні діалогу на рівнях *B2B*, *B2G* та *G2G* для обміну інформацією про наявні й потенційні можливості та започаткування співпраці.

Між Україною й країнами БСПА розвивається інвестиційна співпраця. За даними Держстату України, станом на 31 грудня 2019 р. вісім країн БСПА – Туреччина, ОАЕ, Ізраїль, Ліван, Йорданія, КСА, Іран і Сирія – здійснювали прямі іноземні інвестиції в економіку України. Основним інвестором стала Туреччина – 324,2 млн дол. Обсяги інвестицій з інших країн БСПА склали: ОАЕ – 46,3 млн дол., Ізраїль – 39,3 млн дол., Ліван – 22,7 млн дол., Йорданія – 3,7 млн дол.

Україна має прагнути активно використовувати фінансові можливості країн Перської затоки для залучення іноземних інвестицій. За даними агентства *Al Arabia* на кінець серпня 2019 р., у суверенних фондах цих країн сконцентровано понад 2 трлн дол. США

[5] Станом на 15.06.2020 р.

[6] Бахрейн, Кувейт, Оман, Катар, КСА та Об'єднані Арабські Емірати.

[7] До неї входять Алжир, Королівство Бахрейн, Єгипет, Ірак, Держава Кувейт, Ліван, Лівія, Марокко, Оман, Палестина, Катар, КСА, Судан, Сирія, Туніс, Об'єднані Арабські Емірати та Ємен (угода набрала чинності 1 січня 1998 р.)

(1,02 з яких доступні для інвестування)[8]. Водночас варто зважити на два моменти: по-перше, відповідно до своїх статутів суверенні фонди інвестують в закордонні активи високотехнологічного напряму, розвиток інфраструктури й фінансові установи; по-друге, США та деякі країни Західної Європи подеколи запроваджували обмеження на використання інвестицій з таких фондів з огляду на інтереси національної безпеки.

Загалом як обсяги зовнішньої торгівлі, так і інвестиції з країн БСПА в Україну мають величезний потенціал для збільшення.

[8] Зокрема: Abu Dhabi Investment Authority, ОАЕ – 697 млрд дол., Kuwait Investment Authority, Кувейт – 592 млрд дол., SAMA Foreign Holdings, Саудівська Аравія – 506 млрд дол., Qatar Investment Authority, Катар –320 млрд дол., Investment Corporation of Dubai, ОАЕ – 240 млрд дол., State General Reserve Fund, Оман – 22 млрд дол. (Див. URL: https://english.alarabiya.net/en/business/economy/2019/08/28/Here-are-the-top-10-sovereign-wealth-funds-in-the-Arab-world)

Стратегія економічної активності

Зважаючи на сучасний рівень власного економічного розвитку, метою України має бути розширення ринків збуту власних товарів, послуг і рішень в країнах регіону разом із формуванням постійного тривалого впливу на певні галузі їхніх економік.

Для реалізації цієї мети Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерством закордонних справ України разом з іншими заінтересованими центральними органами виконавчої влади мають бути розроблені: *загальна стратегія співпраці* з країнами регіону та окремі субрегіональні стратегії й тактичні плани з відповідною системою їх впровадження на коротко-, середньо- та довгострокову перспективу.

При формуванні стратегії необхідно також пам'ятати, що на території макрорегіону мешкають представники щонайменше двох мовних сімей і двох світових релігій. Потрібно зважати на протиріччя всередині макрорегіону й обирати для створення моделей економічної співпраці найменш чутливі сфери та регіони або, навпаки, залежно від поставленої мети використовувати партнерство зі світовими економічними й політичними гравцями для реалізації національних стратегій розвитку співробітництва з країнами БСПА.

З метою забезпечення узгодженості та координування дій у питаннях відносин із країнами регіону БСПА необхідно об'єднати зусилля як державних органів, так і наукових інституцій, об'єднань та асоціацій підприємств, товаровиробників і експортерів. Результатом спільних зусиль має бути підготовка відповідних стратегій для розвитку співпраці й успішного виходу на ринки регіону. Впровадження стратегії співпраці з країнами БСПА має включати: контроль вихідної продукції, призначеної для експорту з України відповідно до вимог потенційного імпортера, інформування експортерів про умови експорту до країн регіону (зокрема про «халяльну сертифікацію»); визначення пріоритетних напрямів співпраці (експорт продовольства, продукції транспортного машинобудування, участі в програмі «арабський космос» тощо).

Ключовими напрямами регіональної геополітики України в країнах БСПА має бути всебічне представлення України в БСПА разом із формуванням власних інформаційних каналів (преси, інтернет-ресурсів тощо) та поступове перетворення України на локального гравця (у спосіб поглиблення політичних контактів на вищому рівні й комерційних зв'язків між підприємницькими союзами та асоціаціями, а також окремими великими державними корпораціями).

Реалізація зовнішньоекономічної політики в регіоні передбачає вжиття заходів не лише поза межами України, а й усередині країни: освітньої роботи щодо особливостей, зокрема культурних, ведення торговельно-економічної діяльності в регіоні, створення фінансових інструментів з використанням можливостей зарубіжних банків для забезпечення виконання контрактів з країнами регіону, забезпечення інформаційної підтримки потенційних експортерів.

Необхідною умовою впровадження стратегії економічної співпраці з країнами регіону є забезпечення *постійного представництва України в регіональних політичних, економічних і фінансових організаціях*. Метою є оперативне інформування цільових міністерств та організацій для підготовки оперативних рішень урядом України.

Необхідним є також підвищення рівня дипломатичної присутності в регіоні у спосіб підсилення дипломатичних установ економічним блоком і збільшення фінансування, зважаючи на специфіку взаємовідносин, характерних для БСПА.

Окремим напрямом співпраці є експортно-імпортні операції з *вуглеводневими ресурсами*. Йдеться, зокрема, про побудову каналу, що обминає м. Стамбул паралельно протоці Босфор. Він створить ліпші передумови транспортування скрапленого природного газу до морських портів України.

Важливим є проведення консультацій та переговорів щодо залучення інвестицій у створення на території України нафтопереробних підприємств із сучасними технологіями для диверсифікації джерел забезпечення України світлими нафтопродуктами й відродження нафтопереробленння на території України з подальшим експортом до третіх країн.

Серед потенційно найпривабливіших компанії для співпраці та створення спільних проєктів на території України є *Saudi ARAMCO* та *ENOC*[9].

Потребує розвитку співпраця у сфері надання *транскордонних послуг*: науково-технічна співпраця, освітні послуги вищої та професійної освіти (прямі договори, можливо, міждержавні, щодо підготовки фахівців); рекреаційні й медичні послуги (стоматологія, офтальмологія тощо), транскордонні послуги.

Успішної *науково-технічної співпраці* можна досягти: в АПК (науково-дослідна сфера, зокрема за напрямами рослинництва, у т. ч. проведенні спільних досліджень щодо селекції та сортовипробування, розробленні технологій вирощування культур, зрошувального землеробства та збереження родючості ґрунтів тощо); тваринництві (зокрема, селекції і здоров'я тварин); розвитку аграрної інфраструктури та підвищенні ефективності агрологістики (зокрема, удосконаленні зберігання й транспортування зернових); спільних науково-технічних розробках у сфері ВПК (дослідження, конструкторські розробки й впровадження тактичних ракетних комплексів для Саудівської Аравії); спільних дослідженнях і виробництві безпілотних літальних апаратів з використанням двигунів «Мотор Січ» для турецьких ударних безпілотників; спільних дослідженнях і розробках за проєктом «арабський космос», у розробці й впровадженні методів розвідки та видобутку нафти та газу.

Таким чином, існує значний комплекс можливостей для поглиблення економічних зв'язків з країнами регіону, реалізація яких вимагає узгоджених дій низки державних структур України та координування цих дій з боку МЗС та Мінекономіки.

[9] Saudi ARAMCO – Saudi Arab American Oil Company (Саудівська арабсько-американська нафтова компанія), активи якої сягають 10 трлн дол. Компанія має вертикально інтегровану структуру, яка включає всі стадії виробництва: від розвідки й транспортування до реалізації кінцевої продукції (зокрема, високої нафтохімії) кінцевому споживачу. ENOC – Emirates National Oil Company (Еміратська національна нафтова компанія) є власністю Уряду Дубай через національну інвестиційну компанію. Вертикально структурована компанія, яка є однією з найбільших у світі нафтових компаній.

Рекомендації

З метою забезпечення умов для реалізації політики України на Близькому Сході, а також для забезпечення узгодженості та координування дій державних органів з питань відносин з країнами регіону доцільно розробити ***Стратегію економічної співпраці.*** Стратегія має визначити цільові економічні показники розвитку співпраці: товарообіг, експорт України та темпи його зростання, необхідні капіталовкладення для досягнення цілей, використання нормативно-цільового прогнозу для виконання прогнозованих показників. Головними напрямами співпраці мають бути визначено такі:

- налагодження відносин з країнами *з високим рівнем розвитку нафтогазової промисловості*, які мають важливе значення для світових ринків енергоносіїв (КСА, ОАЄ, Алжир, Ірак, Лівія), а також з країнами, що *мають значення ринків для українського експорту товарів і послуг* (Туреччина, Іран, Єгипет, Алжир), зважаючи на конкуренцію з товарами й послугами інших країн і високими природними темпами приросту місцевого населення;
- запровадження механізмів *постійного інформування українського бізнесу щодо можливостей зростання експорту* до країн Близького Сходу. Необхідно забезпечити доступ до більш детальної інформації з використанням національних баз закупівель, аналітичних матеріалів щодо критичного імпорту країн регіону, міжнародних закупівельних тендерів для країн регіону, організованих ФАО, Світовим банком й іншими міжнародними організаціями;
- *забезпечення фінансової підтримки українського бізнесу для участі в тендерах, що оголошуються в країнах регіону, на рівні умов проведення міжнародних тендерних процедур* (гарантії виконання проєктів, гарантії участі в міжнародних тендерах, фінансування виконання проєктів, гарантія постачання експортної продукції тощо). Необхідно розробити систему заходів щодо документального забезпечення виконання експортних контрактів і кредитної підтримки виконання експортних проєктів у країнах Близького Сходу відповідно до вимог імпортерів;

- *державна підготовка висококваліфікованих кадрів* у системі вищої і професійної освіти України для країн регіону. На двосторонньому рівні провести переговори з відповідними державними органами країн регіону та укласти угоди щодо надання освітніх послуг громадянам вказаних країн відповідно до визначених під час переговорів пріоритетів;
- забезпечення налагодження й *розвиток взаємовідносин з національними фондами країн Перської затоки* щодо залучення інвестицій та фінансування міжнародних двосторонніх проєктів, виходячи з інтересів України та її економічної безпеки;
- розроблення й впровадження механізмів фінансової підтримки просування українського експорту до країн регіону.

Для реалізації Стратегії доцільно створити із залученням відповідних державних органів, об'єднань роботодавців, бізнесу ***спеціалізований центр з розвитку й реалізації стратегії економічної співпраці з країнами Близького Сходу*** як незалежну інституцію або у складі однієї з наявних державних інституцій з такими функціями: розроблення проєктів, тренінги для учасників переговорів, підготовка інформаційно-рекламних матеріалів для просування України на ринки країн регіону тощо. До цієї роботи також доцільно залучити вже створену Державну установу «Офіс з просування експорту України» (утворена наказом Мінекономрозвитку № 864 від 23.06.2018 року).

Додаток

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ УКРАЇНИ З КРАЇНАМИ БЛИЗЬКОГО СХОДУ ТА ПІВНІЧНОЇ АФРИКИ

За підсумками 2019 року загальний зовнішньоторговельний обіг України становив 110,84 млрд дол. США. При цьому**,** порівняно з 2018 роком, експорт товарів становив 50,06 млрд дол. США, або 105,8 %; імпорт – 60,78 млрд дол. США, або 106,3 %. Негативне сальдо торгівлі становило 10,72 млрд дол. США.

Зовнішньоторговельний обіг між Україною і країнами Близького Сходу та Північної Африки (*далі* – БСПА[1]) за підсумками 2019 року *збільшився* **на 13,8 %** (або на 1,6 млрд дол. США) порівняно з аналогічним періодом 2018 року та становив **13,25 млрд дол. США.** Позитивне сальдо збільшилося на 3,2 %, досягнувши **6,9 млрд дол. США.**

Останніми роками товарообіг між Україною та країнами БСПА постійно зростав (табл. 1). Наприклад, якщо в 2016 році цей показник становив 10,06 млрд дол. США, то в 2019 році – 13,25 млрд дол. США.

Частка країн Близького Сходу та Північної Африки в загальній структурі зовнішньоторговельного обігу України в 2019 році становила **11,96 %** (у 2014 році – 13 %, у 2015-му – 13,97 %, у 2016-му – 13,3 %, у 2017-му – 11,7 % та в 2018 році – 11,1 %).

Згідно із даними за 2019 рік найбільші частки в зовнішньоторговельному обігу між Україною та країнами БСПА припадають на сім країн. Це Туреччина – 37,5 % (4,97 млрд дол. США від загального обігу товарів із БСПА); Єгипет – 17,8 % (2,37 млрд дол. США); Саудівська Аравія – 6,9 % (919,3 млн дол. США); Ізраїль – 6,2 % (826,8 млн дол. США); ОАЕ – 4,6 % (606,7 млн дол. США); Алжир – 4,5 % (597,7 млн дол. США) та Ірак – 4,4 % (584,5 млн дол. США).

З-поміж ринків країн БСПА українські експортери найменш представлені на ринках Сирії (припадає лише 0,05 % вітчизняного

[1] Це 19 країн Близького Сходу та Північної Африки, а саме: Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко, Судан, Туніс, Бахрейн, Ємен, Іран, Ірак, Ізраїль, Йорданія, Катар, Кувейт, Ліван, Оман, Об'єднані Арабські Емірати, Палестина, Саудівська Аравія, а також Туреччина та Сирія.

товарообігу з країнами БСПА, або 6,3 млн дол США), Бахрейну (0,09 %, або 12,7 млн дол. США), Палестини (0,21 %, або 27,3 млн дол. США), Кувейту (0,32 %, або 42,4 млн дол. США), Судану (0,42 %, або 56,2 млн дол. США), Катару (0,62 %, або 82,2 млн дол. США) та Оману (0,67 %, або 89,1 млн дол. США).

Таблиця 1. **Динаміка зовнішньоторговельного обігу України в 2014–2019 роках, млн дол. США**

Роки / Показники	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Товарообіг, *усього*	108330,4	75643,6	75611,5	92871,9	104522,6	110844,0
ГС 1-24	22728,2	18047,6	19172,9	22058,1	23667,3	27880,8
ГС 25-97	85602,2	57596,0	56438,6	70813,8	80855,3	82963,1
Товарообіг із країнами БСПА	14090,7	10566,4	10056,5	10866,8	11649,4	13255,4
% до попереднього року	–	75	95,2	108	107,2	13,8
ГС 1-24	5862,7	4836,4	5189,3	5454,5	5582,8	7173,2
ГС 25-97	8228,0	5730,0	4867,2	5412,3	6066,6	6082,2
Сальдо торгівлі, *усього*	-527,0	610,7	-2888,1	-6342,4	-9852,6	-10723,3
Сальдо торгівлі з країнами БСПА	9661,5	7786,4	6718,9	7049,7	6703,9	6918,5

Джерело: Держстат України.

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі аграрною продукцією (ГС 1-24) у 2019 році становив 27,88 млрд дол. США ; промисловою (ГС 25-97) – 82,96 млрд дол. США.

Обсяг зовнішньої торгівлі між Україною та країнами БСПА аграрною продукцією за вказаний період становив 7,17 млрд дол. США, або 25,7 % від загальної торгівлі товарами груп 1-24; промисловою продукцією – 6,08 млрд дол. США, або 7,3 % від загальної торгівлі товарами груп 1-97.

Експорт

Експорт української продукції до країн БСПА в 2019 році *збільшився* **на 9,9 %**, або на 910,3 млн дол. США, сягнувши показника **10,09 млрд дол. США.**

Упродовж кількох останніх років експорт української продукції до країн БСПА постійно зростав (табл. 2). Наприклад, якщо в 2016 році він становив 8,39 млрд дол. США, то в 2019 році – 10,09 млрд дол. США.

Частка країн БСПА у загальній структурі експорту товарів України за звітний період становить **20,1 %** (у 2014 році – 22 %, у 2015-му – 24,1 %, у 2016-му – 23,1 %, у 2017-му – 20,7 % та в 2018 році – 19,4 %).

Таблиця 2. **Динаміка постачання української продукції на ринки країн БСПА, млн дол. США**

Показники \ Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Експорт, *усього*	53901,7	38127,1	36361,7	43264,7	47335,0	50060,3
ГС 1-24	16668,9	14563,1	15281,8	17756,8	18611,8	22146,0
ГС 25-97	37232,7	23564,0	21079,9	25507,9	28723,2	27914,3
Експорт до країн БСПА	11876,1	9176,4	8387,7	8958,2	9176,6	10087,0
% до попереднього року	–	77,3	91,4	106,8	102,4	109,9
Частка в загальному експорті, %	22	24,1	23,1	20,7	19,4	20,1
ГС 1-24	5345,2	4542,5	4805,5	5090,9	5124,6	6668,2
Частка в загальному експорті товарів ГС 1-24, %	32,1	31,2	31,4	28,7	27,5	30,1
ГС 25-97	6530,9	4633,9	3582,1	3867,3	4052,0	3418,8
Частка в загальному експорті товарів ГС 25-97, %	17,5	19,7	17	15,2	14,1	12,2

Джерело: Держстат України.

У 2019 році Україна експортувала до БСПА агропродовольчої продукції на 6,67 млрд дол. США, або 30,1 % від загального експорту товарів груп 1-24; промислової продукції – на 3,42 млрд дол. США, або 12,2 % від загального експорту товарів груп 1-97.

У звітному періоді найбільшими торговельними партнерами України **за експортом** були такі країни БСПА:

- **Туреччина – 2619,1 млн дол. США** (порівняно з 2018 роком експорт зріс на 11,3 %, або на 266,7 млн дол. США, за рахунок

збільшення обсягів постачання кукурудзи, пшениці, сої; насіння ріпаку та соняшнику; залишків і відходів харчової промисловості. Водночас скоротилися обсяги постачання чорних металів та деревини і виробів з дерева, хоча ці показники були суттєвими – 764,4 та 53,9 млн дол. США відповідно. Крім того, експорт олії соняшникової зменшився на 78,3 %, або на 42,8 млн дол. США);

- **Єгипет – 2254,1 млн дол. США** (зростання на 44,8 %, або на 697,1 млн дол. США, за рахунок збільшення постачання пшениці, кукурудзи, ячменю, сої; тютюну та його замінників; титанової руди та концентратів. Водночас скоротився експорт чорних металів, хоча його показники були суттєвими – 485,5 млн дол. США. Спостерігалося значне зменшення (на 80,1 %, або на 57,5 млн дол. США) експорту олії соняшникової);
- **Саудівська Аравія – 744,4 млн дол. США** (експорт зменшився на 0,6 %, або на 4,6 млн дол. США. Водночас протягом 2019 року збільшилося постачання промислових товарів, проте зменшився експорт сільгосппродукції. Основні статті експорту – ячмінь; чорні метали; м'ясо птиці; олія соняшникова);
- **Ізраїль – 620,1 млн дол. США** (зростання на 6,9 %, або на 40,1 млн дол. США, за рахунок збільшення постачання пшениці, кукурудзи, ячменю; олії соняшникової та соєвої; масла вершкового, молока та вершків згущених; шроту соняшникового. Водночас скоротився експорт чорних металів, хоча обсяг їх постачання був значним – 111,7 млн дол. США);
- **Ірак – 584,4 млн дол. США** (експорт зменшився на 9,3 %, або 59,6 млн дол. США. Основні статті експорту – олія соняшникова; чорні метали; м'ясо птиці, яйця птиці; фармацевтична продукція);
- **Алжир – 584,3 млн дол. США** (закупівлі експортної продукції зросли на 49,6 %, або на 193,6 млн дол. США, за рахунок збільшення постачання кукурудзи, ячменю; олії соєвої та соняшникової; залізної руди. Проте скоротився експорт чорних металів, хоча їх постачання було чималим – 261,4 млн дол. США);
- **ОАЕ – 526,1 млн дол. США** (зростання на 8,2 %, або майже на 40 млн дол. США, за рахунок збільшення постачання пшениці, кукурудзи, ячменю; м’яса птиці; борошна пшеничного;

олії соняшникової; двигунів турбореактивних та інших газованих турбін; виробів з чорних металів. Водночас скоротився експорт чорних металів, хоча їх постачання було значним – 176,9 млн дол. США).

У 2019 році до вказаних країн здійснювалося постачання товарів на загальну суму 7932,5 млн дол. США, що становить 15,8 % від загального експорту українських товарів та 78,6 % – від експорту до країн БСПА (табл. 3).

Таблиця 3. **Динаміка експорту за основними країнами БСПА, до яких постачалась українська продукція, млн дол. США**

Показники \ Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Експорт, *усього*	53901,7	38127,1	36361,7	43264,7	47335,0	50060,3
ГС 1-24	16668,9	14563,1	15281,8	17756,8	18611,8	22146,0
ГС 25-97	37232,7	23564,0	21079,9	25507,9	28723,2	27914,3
Експорт до країн БСПА	11876,1	9176,4	8387,7	8958,2	9176,6	10087,0
ГС 1-24	5345,2	4542,5	4805,5	5090,9	5124,6	6668,2
ГС 25-97	6530,9	4633,9	3582,1	3867,3	4052,0	3418,8
Туреччина	3561,4	2771,8	2049,1	2519,1	2352,4	2619,1
% до попереднього року	–	77,8	73,9	122,9	93,4	11,3
ГС 1-24	665,5	757,7	608,2	928,9	800,2	1543,9
ГС 25-97	2895,8	2014,1	1440,8	1590,2	1552,2	1075,2
Частка в загальному експорті, %	6,6	7,3	5,6	5,8	4,97	5,2
Частка в експорті до країн БСПА, %	30	30,2	24,4	28,1	25,6	25,97
Єгипет	2862,1	2079,8	2266,5	1831,3	1556,9	2254,1
% до попереднього року	–	72,7	109	80,8	85	144,8
ГС 1-24	1390,9	1022,9	1328,7	1257,9	888,5	1674,0
ГС 25-97	1471,2	1056,9	937,8	573,5	668,4	580,1
Частка в загальному експорті, %	5,3	5,5	6,2	4,2	3,3	4,5
Частка в експорті до країн БСПА, %	24,1	22,7	27	20,4	16,97	22,3
Саудівська Аравія	1031,4	761,6	592,9	517,2	749,0	744,4

Продовження табл. 3

Показники / Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019
% до попереднього року	–	73,8	77,8	87,2	144,8	99,4
ГС 1-24	629,1	473,0	380,2	358,8	588,6	390,2
ГС 25-97	402,2	288,6	212,7	158,5	160,4	354,2
Частка в загальному експорті, %	1,9	2	1,6	1,2	1,6	1,5
Частка в експорті до країн БСПА, %	8,7	8,3	7,1	5,8	8,2	7,4
Ізраїль	593,1	597,1	488,6	604,6	580,0	620,1
% до попереднього року	–	100,7	81,8	123,7	95,9	106,9
ГС 1-24	377,6	395,2	292,8	411,2	3370	456,0
ГС 25-97	215,5	201,9	195,8	193,4	243,0	164,1
Частка в загальному експорті, %	1,1	1,6	1,3	1,4	1,2	1,2
Частка в експорті до країн БСПА, %	4,99	6,5	5,8	6,7	6,3	6,1
Ірак	710,6	472,5	374,4	479,2	644,1	584,4
% до попереднього року	–	66,5	79,2	128	134,4	91,2
ГС 1-24	132,0	128,7	142,5	184,7	355,3	350,6
ГС 25-97	578,7	343,9	231,9	294,5	288,8	233,8
Частка в загальному експорті, %	1,3	1,6	1,3	1,4	1,2	1,2
Частка в експорті до країн БСПА, %	4,99	6,5	5,8	6,7	6,3	6,1
Алжир	210,2	205,6	236,8	535,4	390,6	584,3
% до попереднього року	–	97,8	115,2	226,1	72,9	149,6
ГС 1-24	130,9	119,8	137,5	92,5	42,9	247,8
ГС 25-97	79,2	85,8	99,3	442,9	347,7	336,5
Частка в загальному експорті, %	0,39	0,54	0,65	1,24	0,83	1,17
Частка в експорті до країн БСПА, %	1,8	2,2	2,8	5,98	4,3	5,8
Об'єднані Арабські Емірати	394,9	301,8	277,6	384,5	486,2	526,1
% до попереднього року	–	76,4	92	138,5	126,4	108,2

Закінчення табл. 3

Показники \ Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019
ГС 1-24	159,2	134,1	122,5	170,0	194,2	252,2
ГС 25-97	235,7	167,6	155,1	214,5	2920	273,9
Частка в загальному експорті, %	0,73	0,79	0,76	0,89	1,03	1,05
Частка в експорті до країн БСПА, %	3,3	3,3	3,3	4,3	5,3	5,2
Усього за вибраними країнами	9363,7	7190,2	6285,9	6871,3	6759,2	7932,5
% до попереднього року	–	76,8	87,4	109,3	98,4	117,4
ГС 1-24	3485,2	3031,4	3012,4	3404,0	3206,7	4914,7
ГС 25-97	5878,3	4158,8	3273,4	3467,5	3552,5	3017,8
Частка в загальному експорті, %	17,4	18,9	17,3	15,9	14,3	15,8
Частка в експорті до країн БСПА, %	78,8	78,4	74,9	76,7	73,7	78,6

Джерело: Держстат України.

Основними товарами, які постачалися на ринки країн БСПА, були зернові культури (пшениця, кукурудза, ячмінь), чорні метали, насіння та плоди олійних культур (це переважно соя, а також насіння свиріпи та соняшнику), жири та олії рослинного або тваринного походження (найбільше – олія соняшникова, а також соєва), залишки та відходи харчової промисловості, м'ясо та їстівні субпродукти птиці, яйця птиці, молоко та молочні продукти (молоко та вершки згущені, масло вершкове), а також реактори ядерні, котли, машини (табл. 4).

У 2019 році експорт зазначених груп товарів становив 8845,2 млн дол. США, це 87,7 % від загального експорту українських товарів до країн БСПА.

У структурі експорту товарів до країн БСПА протягом 2014–2019 років **середньоарифметична частка становила**:

- **зернових культур – 30,3 %** (найбільшими споживачами **кукурудзи** були Єгипет, Туреччина, Ізраїль, Іран (хоча експорт у 2019 році зменшився, проте все ж становив 156,7 млн дол. США), Туніс, Лівія, Ліван, ОАЕ (постачання нерегулярне:

у 2017 році експортовано на 5 млн дол. США, у 2019 році – на 22 млн дол. США); **пшениці** – Єгипет, Туніс, Марокко (у 2019 році експорт значно зменшився, проте становив 174,7 млн дол. США), Лівія, Ємен, Ізраїль (у 2019 році експорт зменшився, проте становив 81,8 млн дол. США), Ліван та Туреччина (порівняно з 2018 роком експорт збільшився у 4,7 раза та становив 207,4 млн дол. США); **ячменю** – Саудівська Аравія (хоча в 2019 році експорт зменшився на 54,7 % та становив 203,7 млн дол. США), Алжир, Лівія, Туреччина, Ізраїль, Єгипет, Катар Йорданія, Іран);

- **чорних металів – 34,5 %** (у 2019 році експорт чорних металів зменшився на 21,5 %, або на 682,3 млн дол. США, та становив 2497,7 млн дол. США. Найбільшими споживачами **напівфабрикатів з вуглецевої сталі** були Єгипет, Туреччина, Алжир, СА, ОАЕ та Туніс; **прокату плоского з вуглецевої сталі, гарячекатаного** – Туреччина, ОАЕ, Ізраїль, Єгипет, Саудівська Аравія, Ірак, Ліван, Йорданія, Алжир; **чавуну** – Туреччина та ОАЕ; **феросплавів** – Туреччина, Єгипет, Оман та Алжир; **інших прутків та брусків з вуглецевої сталі, без подальшого оброблення** – Ірак, Ліван, Ізраїль та ОАЕ (у 2019 році експорт скоротився на 42 % до 27,8 тис. дол. США); **прутків та брусків гарячекатаних** – Ізраїль та Ліван; **плоского прокату з вуглецевої сталі, холоднокатаного** – Туреччина, Йорданія, Ірак, Єгипет, Ліван, Алжир);
- **насіння і плодів олійних культур** – 7,3 % (найбільшими споживачами української сої були Туреччина, Єгипет, Ліван, Іран (хоча експорт суттєво зменшився, проте в 2019 році становив 31,4 млн дол. США), Алжир; **насіння свиріпи або ріпаку** – Туреччина (у 2019 році експорт становив 25,9 млн дол. США проти 137 тис. дол. США в 2018 році), Ізраїль, ОАЕ (експорт суттєво зменшився та в 2019 році становив 12,7 млн дол. США); **насіння соняшнику** – Туреччина; **насіння інших олійних культур** – Єгипет і Туреччина);
- **жирів та олій тваринного або рослинного походження – 8,2 %** (найбільшими споживачами **олії соняшникової** були Ірак, Іран (проте експорт різко зменшився з 119,5 млн дол. США в 2018 році до 40,5 тис. дол. США – у 2019 році), Єгипет (проте в 2019 році експорт зменшився на 57,5 млн дол. США

і становив 14,3 млн дол. США), ОАЕ, Туреччина (експорт поступово зменшувався з 114,5 млн дол США в 2016 році до 11,9 млн дол. США – у 2019 році), Ліван, Саудівська Аравія (хоча експорт також зменшився, проте в 2019 році становив 29,9 млн дол. США), Йорданія, Оман, Судан (експорт останніми роками скорочувався, але в 2019 році становив 16,3 млн дол. США), Ізраїль, Алжир (експорт зменшився з 53,1 млн дол. США в 2016 році до 7,9 млн дол. США – у 2019 році);

- **залишків і відходів харчової промисловості – 3 %** (Туреччина є найбільшим споживачем цієї групи товарів. Крім того, **макуха, одержана під час добування соєвої олії**, експортувалася до Лівії, а **макуха, одержана під час добування рослинних жирів та олій з насіння соняшнику, ріпаку**, – до Марокко, Ізраїлю, Єгипту, Саудівської Аравії, Алжиру);
- **м'яса та їстівних субпродуктів – 1,54 %** (найбільшими споживачами українського **м'яса птиці** були Ірак, Саудівська Аравія, Єгипет, ОАЕ, а також Туреччина, Оман та Кувейт – обсяги постачання до цих країн зросли останніми роками);
- **молока та молочних продуктів, яєць птиці; натурального меду – 1,38 %** (у цій групі товарів основу експорту становлять **яйця птиці**, які у найбільшій кількості постачалися до ОАЕ, Іраку, Катару, Туреччини, Оману та Саудівської Аравії. Найбільше **масла вершкового** закуповували Марокко та Саудівська Аравія, **молока згущеного** – Ізраїль, **натурального меду** – Туреччина та Ізраїль, **інших видів сиру** – Єгипет);
- **реакторів ядерних, котлів, машин – 1,13 %** (ОАЕ, Туреччина, Ізраїль, Ірак, Іран, Саудівська Аравія, Алжир та Єгипет є основними споживачами цієї групи товарів).

Таблиця 4. **Основна українська продукція, яка постачалась на ринок БСПА, млн дол. США**

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
10 зернові культури	3211,6	2361,9	2358,7	2626,0	2821,8	4095,8
% до попереднього року	–	73,5	99,9	111,3	107,5	145,1
Частка в експорті до країн БСПА, %	27	25,7	28,1	29,3	30,7	40,6
72 чорні метали	5097,9	3481,7	2784,5	3033,0	3180,0	2497,7

Закінчення табл. 4

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Частка в експорті до країн БСПА, %	42,9	37,9	33,2	33,8	34,6	24,8
12 насіння і плоди олійних культур	482,7	709,6	837,6	768,9	569,9	832,8
% до попереднього року	–	147	118	91,8	74,1	146,1
Частка в експорті до країн БСПА, %	4,1	7,7	10	8,6	6,2	8,3
15 жири та олії тваринного або рослинного походження	994,3	748,2	817,0	723,3	814,6	622,8
% до попереднього року	–	75,2	109,2	88,5	112,6	76,5
Частка в експорті до країн БСПА, %	8,4	8,2	9,7	8,1	8,9	6,2
23 залишки і відходи харчової промисловості	274,4	281,5	270,5	279,2	259,7	370,6
% до попереднього року	–	102,6	96,1	103,2	93	142,7
Частка в експорті до країн БСПА, %	2,3	3,1	3,2	3,1	2,8	3,7
02 м'ясо та їстівні субпродукти	79,2	97,0	147,6	170,3	166,9	225,0
% до попереднього року	–	122,5	152,2	115,4	98	134,8
Частка в експорті до країн БСПА, %	0,67	1,06	1,76	1,9	1,82	2,23
04 молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед	152,3	124,4	80,5	159,4	173,7	109,5
% до попереднього року	–	81,7	64,7	198	109	63
Частка в експорті до країн БСПА, %	1,28	1,36	0,96	1,78	1,89	1,08
84 реактори ядерні, котли, машини	176,0	134,6	74,6	96,0	89,2	91,0
% до попереднього року	–	76,5	55,4	128,7	92,9	102
Частка в експорті до країн БСПА, %	1,48	1,47	0,89	1,07	0,97	0,9
Усього по вибраним товарам	10468,4	7938,9	7371,0	7856,1	8075,8	8845,2
% до попереднього року	–	75,8	92,8	106,6	102,8	109,5
Частка в експорті до країн БСПА, %	88,1	86,5	87,9	87,7	88	87,7
Експорт до країн БСПА	11876,1	9176,4	8387,7	8958,2	9176,6	10087,0

Джерело: Держстат України.

Імпорт

Імпорт товарів із країн БСПА до України в 2019 році *збільшився* на 28,1 %, або на 695,7 млн дол. США, і становив **3,17 млрд дол. США**.

Останніми роками постачання на територію України продукції з країн БСПА постійно зростало (табл. 5), зокрема, з 1,39 млрд дол. США в 2015 році до 3,17 млрд дол. США – у 2019 році.

Частка країн БСПА в загальній структурі імпорту товарів України за звітний період становила **5,21 %** (у 2014 році – 4,07 %, у 2015-му – 3,7 %, у 2016-му – 4,25 %, у 2017-му – 3,85 % та в 2018 році – 4,32 %).

Таблиця 5. **Динаміка постачання в Україну товарів із країн БСПА, млн дол. США**

Показники \ Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Імпорт, *усього*	54428,7	37516,4	39249,8	49607,2	57187,6	60783,7
ГС 1-24	6059,2	3484,4	3891,1	4301,2	5055,5	5734,8
ГС 25-97	48369,5	34032,0	35358,7	45306,0	52132,1	55048,8
Імпорт з країн БСПА	2214,6	1390,0	1668,8	1908,6	2472,8	3168,4
% до попереднього року	–	62,8	120	114,4	129,6	128,1
Частка в загальному імпорті, %	4,07	3,7	4,25	3,85	4,32	5,21
ГС 1-24	517,5	293,9	383,7	363,6	458,2	505,0
Частка в загальному імпорті товарів ГС 1-24, %	8,5	8,4	9,9	8,5	9,1	8,8
ГС 25-97	1697,1	1096,2	1285,0	1545,0	2014,5	2663,4
Частка в загальному імпорті товарів ГС 25-97, %	3,5	3,2	3,6	3,4	3,9	4,8

Джерело: Держстат України.

У 2019 році Україна імпортувала з країн БСПА агропродовольчої продукції на 505 млн дол. США, або 8,8 % від загального імпорту товарів груп 1-24; промислової продукції – на 2663,4 млн дол. США, або 4,8 % від загального імпорту товарів груп 1-97.

У звітному періоді в розрізі країн БСПА найбільшими торговельними партнерами України за імпортом є:

- **Туреччина – 2354,7 млн дол. США** (порівняно з 2018 роком імпорт зріс на 37,4 %, або на 640,4 млн дол. США, за рахунок суттєвого збільшення постачання промислових товарів – нафти або нафтопродуктів, крім сирих; карбонатів; фармацевтичної продукції; добрив; пластмаси та полімерних матеріалів; полотен трикотажних, одягу трикотажного та текстильного; чорних металів та виробів з них; електричних машин; апаратів літальних та інших промислових товарів. Крім того, зросло постачання цитрусових, томатів, огірків та інших овочів, винограду та інших свіжих плодів, риби свіжої або охолодженої. Суттєво зменшилося (на 24,8 %, або на 21,7 млн дол. США) постачання насіння соняшнику – до 65,9 млн дол. США);
- **Ізраїль – 206,7 млн дол. США** (імпорт скоротився на 2,8 %, або на 5,9 млн дол. США. Одночасно збільшився імпорт фініків, авокадо, інших овочів; нафти або нафтопродуктів, крім сирих; пластмаси, полімерних матеріалів; електричних машин; приладів та апаратів оптичних, фотографічних тощо. Сталося суттєве зменшення (майже на 4 млн дол. США) імпорту фармацевтичної продукції, що становило 4,6 млн дол. США, а також постачання інсектицидів, фунгіцидів і гербіцидів – на 16,3 млн дол. США до майже 62 млн дол. США);
- **Саудівська Аравія – 174,9 млн дол. США** (закупівлі зменшилися на 6,4 %, або майже на 12 млн дол. США. Основу імпорту становили пластмаси та полімерні матеріали, частка яких – становить 94,6 %, або 165,4 млн дол. США, від загального імпорту товарів з цієї країни. При цьому в 2019 році не здійснювалося постачання нафти або нафтопродуктів, крім сирих, імпорт яких у 2018 році становив 17,5 млн дол. США);
- **Єгипет – 113,1 млн дол. США** (імпорт зріс на 16,8 %, або на 16,3 млн дол. США, за рахунок збільшення обсягів закупівель цибулі, часнику, картоплі, цитрусових; фармацевтичної продукції; добрив; пластмас, полімерних матеріалів та чорних металів);
- **Марокко – 100,5 млн дол. США** (імпорт зріс у 2,3 раза, або на 57,7 млн дол. США, за рахунок постачання добрив майже на 50 млн дол. США (вперше з 2014 року), що становить 49,7 % від загального імпорту товарів із цієї країни. Також до основних статей імпорту належать одяг трикотажний та текстильний; електричні машини; взуття; риба та ракоподібні);

- **ОАЕ – 80,5 млн дол. США** (імпорт зріс на 1,7 %, або 1,3 млн дол. США, за рахунок збільшення постачання чаю; вати; реакторів ядерних, котлів, машин; засобів наземного транспорту, крім залізничного; літальних апаратів. Але суттєво зменшився (на 65 %, або на 6,9 млн дол. США) імпорт вапняку та становив 3,7 млн дол. США, а також на 14,2 %, або на 3,2 млн дол. США, зменшився імпорт пластмаси, полімерних матеріалів та становив 19,5 млн дол. США);
- **Іран – 48,9 млн дол. США** (імпорт зменшився на 9,1 %, або на 4,9 млн дол. США. При цьому суттєво знизилося постачання нафти або нафтопродуктів сирих, імпорт яких скоротився на 99,2 %, або на 14,4 млн дол. США, та становив 117,2 тис. дол. США. Водночас на 89,6 %, або на 5,5 млн дол. США, збільшилося постачання фармацевтичної продукції та становило 11,7 млн дол. США. Крім того, основу імпорту становлять фініки, інжир, виноград, інші плоди свіжі; інші овочі, плоди та горіхи, приготовлені або консервовані іншим способом; пластмаси, полімерні матеріали; скло і вироби зі скла).

У 2019 році із зазначених країн на територію України завезено товарів на загальну суму 3079,4 млн дол США, що становить 5,1 % від загального імпорту товарів та 97,2 % – від імпорту з країн БСПА (табл. 6).

Основними товарами, які завозилися на ринок України з країн БСПА, були пластмаси, полімерні матеріали; їстівні плоди та горіхи; реактори ядерні, котли, машини; електричні машини; засоби наземного транспорту, крім залізничного; добрива; палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки; овочі; фармацевтична продукція (табл. 7).

У 2019 році імпорт зазначених груп товарів становив 1572,5 млн дол. США, або 49,6 % від загального імпорту товарів з країн БСПА.

У структурі імпорту товарів з країн БСПА протягом 2014–2019 років **середньоарифметична частка становила**:

- **пластмас, полімерних матеріалів – 13,3 %** (найбільшими постачальниками були Саудівська Аравія (постачання зросло із 100,7 млн дол. США в 2015 році до 165,4 млн дол. США – у 2019 році), Туреччина (постачання зросло із 62,7 млн дол. США в 2015 році до 104,8 млн дол. США – у 2019 році), ОАЕ, Ізраїль, Іран, Катар, Оман та Єгипет);

Таблиця 6. Динаміка імпорту за основними країнами БСПА, з яких до України постачалася продукція, млн дол. США

Показники / Роки	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Імпорт, *усього*	54428,7	37516,4	39249,8	49607,2	57187,6	60783,7
ГС 1-24	6059,2	3484,4	3891,1	4301,2	5055,5	5734,8
ГС 25-97	48369,5	34032,0	35358,7	45306,0	52132,1	55048,8
Імпорт з країн БСПА	2214,6	1390,0	1668,8	1908,6	2472,8	3168,4
ГС 1-24	517,5	293,9	383,7	363,6	458,2	505,0
ГС 25-97	1697,1	1096,2	1285,0	1545,0	2014,5	2663,4
Туреччина	1299,5	851,7	1098,6	1262,5	1714,3	2354,7
% до попереднього року	–	65,5	129	114,9	135,8	137,4
ГС 1-24	394,8	220,7	323,8	293,1	371,6	400,8
ГС 25-97	904,7	631,1	774,7	969,4	1342,7	1953,9
Частка в загальному імпорті, %	2,39	2,27	2,8	2,54	3	3,87
Частка в імпорті з країн БСПА, %	58,7	61,3	65,8	66,1	69,3	74,3
Ізраїль	325,6	169,9	184,8	167,9	212,6	206,7
% до попереднього року	–	52,2	108,8	90,9	126,6	97,2
ГС 1-24	17,8	7,9	8,3	9,2	10,8	13,8
ГС 25-97	307,8	162,0	176,5	158,7	201,8	192,9
Частка в загальному імпорті, %	0,6	0,45	0,47	0,34	0,37	0,34
Частка в імпорті з країн БСПА, %	14,7	12,2	11,1	8,8	8,6	6,5
Саудівська Аравія	205,3	145,0	139,4	182,9	186,9	174,9
% до попереднього року	–	70,6	96,1	131,2	102,2	93,6
ГС 1-24	2,4 тис. дол. США	1,4 тис. дол. США	24.7 тис. дол. США	2,3 тис. дол. США	0,2	0,2
ГС 25-97	205,3	145,0	139,4	182,9	186,6	174,7
Частка в загальному імпорті, %	0,38	0,39	0,36	0,37	0,33	0,29
Частка в імпорті з країн БСПА, %	9,3	10,4	8,4	9,6	7,6	5,5
Єгипет	91,1	55,6	48,7	77,0	96,8	113,1
% до попереднього року	–	61	87,6	158,1	125,7	116,8

ГС 1-24	46,1	33,5	19,0	25,9	36,8	46,3
ГС 25-97	45,0	22,1	29,7	51,1	60,0	66,8
Частка в загальному імпорті, %	0,17	0,15	0,12	0,16	0,17	0,19
Частка в імпорті з країн БСПА, %	4,1	4	2,9	4	3,9	3,6
Марокко	35,5	28,5	33,4	39,1	42,8	100,5
% до попереднього року	–	80,3	117,2	117,1	109,5	234,8
ГС 1-24	12,8	8,4	6,8	7,2	8,0	9,4
ГС 25-97	22,6	20,1	26,6	31,9	34,8	91,1
Частка в загальному імпорті, %	0,07	0,08	0,09	0,08	0,07	0,17
Частка в імпорті з країн БСПА, %	1,6	2,1	2	2	1,7	3,2
ОАЕ	66,6	57,6	63,3	59,4	79,2	80,5
% до попереднього року	–	86,5	109,9	93,8	133,3	101,6
ГС 1-24	15,0	7,3	10,4	9,7	9,5	9,8
ГС 25-97	51,6	50,3	52,8	49,7	69,7	70,8
Частка в загальному імпорті, %	0,12	0,15	0,16	0,12	0,14	0,13
Частка в імпорті з країн БСПА, %	3	4,1	3,8	3,1	3,2	2,5
Іран	53,0	30,5	40,0	70,1	53,9	49,0
% до попереднього року	–	57,5	131,1	175,3	76,9	90,9
ГС 1-24	27,9	14,2	12,9	14,9	16,5	18,9
ГС 25-97	25,0	16,3	27,0	55,2	37,4	30,1
Частка в загальному імпорті, %	0,1	0,08	0,1	0,14	0,09	0,08
Частка в імпорті з країн БСПА, %	2,4	2,2	2,4	3,7	2,2	1,5
Усього за вибраними країнами	2076,6	1338,8	1608,2	1858,9	2386,5	3079,4
% до попереднього року	–	64,5	120,1	115,6	128,4	129
ГС 1-24	514,4	292,0	381,2	360,0	453,4	499,2
ГС 25-97	1562,0	1046,9	1226,7	1498,9	1933,0	2580,3
Частка в загальному імпорті, %	3,8	3,6	4,1	3,7	4,2	5,1
Частка в імпорті з країн БСПА, %	93,8	96,3	96,4	97,4	96,5	97,2

Джерело: Держстат України.

- **їстівних плодів та горіхів – 9,8 %** (у найбільших обсягах постачання здійснювала Туреччина (імпорт зріс із 121,9 млн дол. США в 2015 році до 187,6 млн дол. США – у 2019 році) – цитрусові, виноград, інші плоди свіжі тощо. Крім того, цю групу товарів постачали Єгипет (спостерігалося зростання з 15,3 млн дол. США в 2016 році до 37,5 млн дол. США – у 2019 році) – переважно цитрусові; Іран (імпорт зріс із 10,9 млн дол. США в 2016 році до 12,2 млн дол. США – у 2019 році) – виноград сушений, фініки, інші плоди свіжі; Ізраїль (зростання із 2,3 млн дол. США в 2016 році до 6,8 млн дол. США – у 2019 році) – авокадо, цитрусові, фініки, манго);
- **реакторів ядерних, котлів, машин – 6,6 %** (найбільшим постачальником є Туреччина (імпорт зріс із 58,5 млн дол. США в 2015 році до 187,9 млн дол. США – у 2019 році), а також ОАЕ (зростання з 2,6 млн дол. США в 2015 р. до 11,6 млн дол. США – у 2019 році), Ізраїль (у 2014–2018 роках обсяги завезеної з цієї країни продукції зростали, проте в 2019 році спостерігалося зменшення постачання на 12,7 % до 9 млн дол. США), Саудівська Аравія та Туніс);
- **електричних машин – 4,4 %** (найбільшим постачальником є Туреччина (спостерігалося зростання обсягів продукції з 30,2 млн дол. США в 2015 році до 173 млн дол. США – у 2019 році), крім цієї країни – Ізраїль, Туніс, ОАЕ, Марокко та Єгипет);
- **засобів наземного транспорту, крім залізничного, – 5,9 %** (найбільшим постачальником є Туреччина (імпорт зріс з 46,8 млн дол. США в 2015 році до 169,1 млн дол. США – у 2019 році), а також Марокко (зростання з 9,4 млн дол. США в 2015 році до 18,8 млн дол. США – у 2019 році) та ОАЕ);
- **добрив – 1,6 %** (найбільший постачальник – Туреччина (імпорт зріс з 2,6 млн дол. США у 2014 році до 53,6 млн дол. США – у 2019 році). Крім того, добрива завозилися в значних обсягах, проте не регулярно, з Єгипту (2017–2019), Тунісу (2017), Марокко, Оману та Йорданії (2019), а також з Ізраїлю та Саудівської Аравії);
- **палив мінеральних; нафти і продуктів її перегонки – 5** % (найбільшими постачальниками нафти або нафтопродуктів, одержаних із бітумінозних порід, крім сирих, є Туреччина

(спостерігалося зростання з 4,2 млн дол. США у 2016 році до 71млн дол. США – у 2019 році) та Ізраїль (спостерігалося скорочення з 197,8 млн дол. США в 2014 році до 28,5 млн дол. США – у 2019 році). Також продукція завозилася з Єгипту. Нерегулярно – із Саудівської Аравії та Алжиру (2017–2018), Ірану (постачання скоротилося з 37,7 млн дол. США в 2017 році до 117,2 тис. дол. США – у 2019 році));

- **овочів – 2,5 %** (Туреччина є найбільшим постачальником томатів, огірків та інших свіжих овочів на територію України (збільшення постачання з 23,8 млн дол. США в 2015 році до 63,4 млн дол. США – у 2019 році). Також зросли обсяги постачання овочів з Єгипту (картопля, цибуля, сушені овочі), Ірану (інших овочів свіжих або охолоджених, огірків), Ізраїлю (інших овочів свіжих або охолоджених, коренеплоди, нут сушений), а також Марокко та Тунісу, проте в значно менших обсягах);
- **фармацевтичної продукції – 2,1 %** (основними постачальниками цієї групи товарів є Туреччина (імпорт зріс із 8,1 млн дол. США в 2015 році до 34,6 млн дол. США – у 2019 році), Іран (зростання з 5,2 млн дол. США в 2016 році до 11,7 млн дол. США – у 2019 році), Йорданія (зростання з 2,1 млн дол. США в 2015 р. до 8,4 млн дол. США – у 2019 році), Єгипет (зростання з 216,7 тис. дол. США в 2014 році до 5,4 млн дол. США – у 2019 році), Ізраїль (постачання зменшилось у 2019 році на 46,2 % до 4,6 млн дол. США) та Марокко (постачання зросло з 22,3 тис. дол. США в 2015 році до 957,1 тис. дол. США – у 2019 році).

Також у значних обсягах на територію України завозилася й інша промислова продукція:

- **чорні метали** – постачання зросло з 29,4 млн дол. США в 2014 році до 153,8 млн дол. США. Основним постачальником є Туреччина;
- **одяг та додаткові речі до одягу, трикотажні** – імпорт зріс із 27,1 млн дол. США в 2015 році до 121,7 млн дол. США – у 2019 році. Найбільшим постачальником є Туреччина (116,8 млн дол. США в 2019 році), окрім цієї країни, також Марокко (4 млн дол. США в 2019 році). У значно менших обсягах продукція регулярно завозилася з Єгипту і Тунісу;

- **одяг та додаткові речі до одягу, текстильні** – постачання зросло з 30,8 млн дол. США в 2015 році до 87,3 млн дол. США – у 2019 році. Найбільшим постачальником є Туреччина (76,7 млн дол. США в 2019 р.). Крім того, продукція завозилася з Марокко (6,6 млн дол. США в 2019 році), Єгипту (3 млн дол. США в 2019 році) та Тунісу (950,7 тис. дол. США);
- **інші готові текстильні вироби** – постачання зросло з 6,3 млн дол. США в 2015 році до 27,9 млн дол. США – у 2019 році. Основним постачальником є Туреччина (26,8 млн дол. США у 2019 р.);
- **товари, придбані в портах** – постачання зросло з 31,6 млн дол. США в 2016 році до 79,6 млн дол. США – у 2019 році. Найбільше продукція закуповувалася в Ізраїлі, Єгипті, Туреччині, ОАЕ, Ірані та Йорданії.

Таблиця 7. **Основна продукція, яка постачалася країнами БСПА на ринок України, млн дол. США**

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
39 пластмаси, полімерні матеріали	308,7	213,1	264,3	264,4	319,9	334,8
% до попереднього року	–	69	124	100,03	121	104,7
Частка в імпорті з країн БСПА, %	13,9	15,3	15,8	13,8	12,9	10,6
08 їстівні плоди та горіхи	288,9	169,4	187,5	161,8	206,4	246,5
% до попереднього року	–	58,6	110,7	86,3	127,6	119,4
Частка в імпорті з країн БСПА, %	13	12,2	11,2	8,5	8,3	7,8
84 реактори ядерні, котли, машини	96,6	66,8	129,5	155,2	183,1	212,4
% до попереднього року	–	69,2	193,9	119,8	118	116
Частка в імпорті з країн БСПА, %	4,4	4,8	7,8	8,1	7,4	6,7
85 електричні машини	67,8	41,3	55,8	67,6	131,2	203,3
% до попереднього року	–	60,9	135,1	121,1	194,1	154,9
Частка в імпорті з країн БСПА, %	3,1	3	3,3	3,5	5,3	6,4
87 засоби наземного транспорту, крім залізничного	73,3	57,3	103,1	161,1	169,2	193,6

% до попереднього року	–	78,2	179,9	156,2	105	114,4
Частка в експорті до країн БСПА, %	3,3	4,1	6,2	8,4	6,8	6,1
31 добрива	3,9	4,0	5	18,9	46,2	130,3
% до попереднього року	–	102,6	125	378	244,4	282
Частка в імпорті з країн БСПА, %	0,18	0,29	0,3	0,99	1,87	4,1
27 палива мінеральні; нафта і продукти її перегонки	205,0	77,7	56,9	108,7	86,0	110,5
% до попереднього року	–	37,9	73,2	191	79,1	128,5
Частка в імпорті з країн БСПА, %	9,2	5,6	3,4	5,7	3,5	3,5
07 овочі	78,3	26,8	41,4	38,5	58,7	75,1
% до попереднього року	–	34,2	154,5	93	152,5	127,9
Частка в імпорті з країн БСПА, %	3,5	1,9	2,5	2	2,4	2,4
30 фармацевтична продукція	50,2	26,1	36,6	38,5	54,0	66,0
% до попереднього року	–	52	140,2	105,2	140,2	122,2
Частка в імпорті з країн БСПА, %	2,3	1,9	2,2	2	2,2	2,1
Усього за вибраними товарами	1172,7	682,5	880,1	1014,7	1254,7	1572,5
% до попереднього року	–	58,2	128,9	115,3	123,6	125,3
Частка в імпорті з країн БСПА, %	52,9	49,1	52,7	53,2	50,7	49,6
Імпорт з країн БСПА	2214,6	1390,0	1668,8	1908,6	2472,8	3168,4

Джерело: Держстат України.

Зовнішньоекономічна діяльність країн БСПА (міжнародна статистика)

Загальний обсяг зовнішньої торгівлі країн БСПА з усіма країнами світу в 2018 році досяг 2605,33 млрд дол. США (порівняно з 2017 роком збільшився на 9,5 %, або 225,07 млрд дол. США). Вартість експорту товарів із країн БСПА до всіх країн світу зросла на 16,4 % до 1414,39 млрд дол. США, імпорт товарів зріс на 2,2 % до 1190,95 млрд дол. США. Сальдо торгівлі – позитивне і становить 223,44 млрд дол. США.

Частка країн БСПА у загальній структурі світового зовнішньоторговельного обігу в 2019 році становить **6,6 %** (у 2014 році – 7,5 %, у 2015-му – 7 %, у 2016-му – 6,4 % та в 2017 році – 6,7 %) (табл. 8).

Таблиця 8. **Динаміка товарообігу країн БСПА у структурі світового зовнішньоторговельного обігу, млрд дол. США**

Показники / Роки	2014	2015	2016	2017	2018
Товарообіг, СВІТ	37733,39	33208,88	32190,53	35630,65	39269,58
Товарообіг, БСПА	2830,22	2323,23	2053,47	2380,26	2605,33
% до попереднього року	–	82,1	88,4	115,9	109,5
Частка БСПА в загальному товарообігу, %	7,5	7	6,4	6,7	6,6
Експорт, СВІТ	18842,55	16530,77	16031,15	17701,05	19456,19
Експорт, БСПА	1561,22	1138,76	1004,10	1215,49	1414,39
% до попереднього року	–	72,9	88,2	121,1	116,4
Частка БСПА в загальному експорті, %	8,3	6,9	6,3	6,9	7,3
Імпорт, СВІТ	18890,84	16678,11	16159,37	17929,59	19813,39
Імпорт, БСПА	1269,0	1184,47	1049,37	1164,76	1190,95
% до попереднього року	–	93,3	88,6	111	102,2
Частка БСПА в загальному імпорті, %	6,7	7,1	6,5	6,5	6
Сальдо, СВІТ	-48,29	-147,34	-128,22	-228,54	-357,20
Сальдо, БСПА	292,22	-45,71	-45,27	50,73	223,44

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC).*

За результатами 2018 року з-поміж країн БСПА найбільший зовнішньоторговельний обіг мають такі: ОАЕ – 578,43 млрд дол США (порівняно з 2017 роком товарообіг зріс на 0,02 %, або на 160,5 млн дол. США), Саудівська Аравія – 429,75 млрд дол. США (товарообіг зріс на 23,9 %, або на 82,92 млрд дол. США), Туреччина – 390,97 млрд дол. США (товарообіг зріс на 0,05%, або на 178,2 млн дол. США), Ірак – 151,77 млрд дол. США (товарообіг

зріс на 25,2 %, або на 30,53 млрд дол. США), Ізраїль – 138,55 млрд дол. США (товарообіг зріс на 6,6 % або на 8,54 млрд дол. США), Іран – 137,85 млрд дол. США (товарообіг зменшився на 3,8 %, або на 5,5 млрд дол. США), Катар – 115,98 млрд дол. США (зростання товарообігу на 19,1 %, або на 18,59 млрд дол. США), Єгипет – 110,38 млрд дол. США (товарообіг зріс на 19,6 %, або на 18,09 млрд дол. США) та Кувейт – 107,81 млрд дол. США (товарообіг збільшився на 21,7 %, або на 19,25 млрд дол. США).

Експорт

Загальний **експорт** товарів усіх країн БСПА в 2018 році *збільшився* **на 16,4 %**, або на 198,9 млрд дол. США, д**о 1414,39 млрд дол. США** (табл. 9).

Останніми роками спостерігається зростання експорту товарів із країн БСПА до всіх країн світу: з 1004,1 млрд дол. США в 2016 році до 1414,39 млрд дол. США – у 2018 році.

У 2018 році найбільший приріст обсягів постачання продукції на світовий ринок порівняно із попереднім роком продемонстрували такі країни:

- Саудівська Аравія (приріст – 74,47 млрд дол. США, досягнувши 294,54 млрд дол. США);
- Ірак (приріст – 28,37 млрд дол. США, досягнувши 98,07 млрд дол. США);
- Катар (приріст – 16,79 млрд дол. США, досягнувши 84,29 млрд дол. США);
- Кувейт (приріст – 16,95 млрд дол. США, досягнувши 71,94 млрд дол. США);
- Лівія (приріст – 11,23 млрд дол. США, досягнувши 30,76 млрд дол. США);
- Туреччина (приріст – 10,93 млрд дол. США, досягнувши 167,92 млрд дол. США);
- Оман (приріст – 8,86 млрд дол. США, досягнувши 41,76 млрд дол. США);
- ОАЕ (приріст – 8,38 млрд дол. США, досягнувши 316,92 млрд дол. США);
- Алжир (приріст – 6,49 млрд дол. США, досягнувши 41,68 млрд дол. США);

- Іран (приріст – 4,88 млрд дол. США, досягнувши 96,62 млрд дол. США);
- Марокко (приріст – 3,7 млрд дол. США, досягнувши 29,32 млрд дол. США);
- Єгипет (приріст – 3,44 млрд дол. США, досягнувши 29,38 млрд дол. США).

Частка країн БСПА в загальній структурі світового експорту товарів у 2018 році становила **7,3 %** (у 2014 році – 8,3 %, у 2015-му – 6,9 %, у 2016-му – 6,3 % та в 2017 році – 6,9 %).

Таблиця 9. **Динаміка експорту товарів країнами БСПА, млрд дол. США**

Показники \ Роки	2014	2015	2016	2017	2018
Експорт, СВІТ	18842,55	16530,77	16031,15	17701,05	19456,19
Експорт країн БСПА	1561,22	1138,76	1004,10	1215,49	1414,39
% до попереднього року	–	72,9	88,2	121,1	116,4
Частка країн БСПА в загальному експорті, %	8,3	6,9	6,3	6,9	7,3
Бахрейн	23,75	13,68	10,55	12,49	14,35
% до попереднього року	–	57,6	77,1	118,4	114,9
Ємен	2,42	0,51	0,94	2,34	1,67
% до попереднього року	-	21,1	184,3	248,9	71,4
Ізраїль	68,97	64,06	60,57	60,90	61,95
% до попереднього року	–	92,9	94,6	100,5	101,7
Ірак	84,51	54,84	49,73	69,70	98,07
% до попереднього року	–	64,9	90,7	140,2	140,7
Іран	90,33	60,04	78,27	91,74	96,62
% до попереднього року	–	66,5	130,4	117,2	105,3
Йорданія	8,39	7,83	7,51	7,47	7,75
% до попереднього року	–	93,3	95,9	99,5	103,7
Катар	131,40	77,97	–	67,50	84,29
% до попереднього року	–	59,3	–	–	124,9
Кувейт	101,13	55,16	46,24	54,99	71,94
% до попереднього року	–	54,5	83,8	118,9	130,8
Ліван	3,75	3,46	3,51	3,29	3,28

% до попереднього року	–	92,3	101,4	93,7	99,7
ОАЕ	343,04	300,48	295,05	308,54	316,92
% до попереднього року	–	87,6	98,2	104,6	102,7
Оман	53,22	31,93	30,01	32,90	41,76
% до попереднього року	–	60,	94	109,6	126,9
Палестина	0,94	0,96	0,93	1,06	1,16
% до попереднього року	–	102,1	96,9	114	109,4
Саудівська Аравія	341,95	213,38	178,87	220,07	294,54
% до попереднього року	–	62,4	83,8	123	133,8
Сирія	1,11	0,86	0,80	0,78	0,72
% до попереднього року	–	77,5	93	97,5	92,3
Туреччина	157,61	143,84	142,61	156,99	167,92
% до попереднього року	–	91,3	99,1	110,1	107
Алжир	60,39	34,80	29,99	35,19	41,68
% до попереднього року	–	57,6	86,2	117,3	118,4
Єгипет	26,81	21,97	22,51	25,94	29,38
% до попереднього року	–	81,9	102,5	115,2	113,3
Лівія	20,94	11,14	9,59	19,53	30,76
% до попереднього року	–	53,2	86,1	203,6	157,5
Марокко	23,82	22,20	22,85	25,62	29,32
% до попереднього року	–	93,2	102,9	112,1	114,4
Судан	–	5,59	–	4,24	4,17
% до попереднього року	–	–	–	–	98,3
Туніс	16,76	14,07	13,58	14,20	16,14
% до попереднього року	–	83,9	96,5	104,6	113,7

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC).*

За результатами 2018 року ОАЕ, Саудівська Аравія, Туреччина, Ірак, Іран, Катар, Кувейт та Ізраїль увійшли в ТОП 50 провідних світових експортерів товарів. Україна посіла 52-ге місце в рейтингу (табл. 10).

Таблиця 10. **Провідні експортери у світовій торгівлі товарами в 2018 році, млрд дол. США**

Місце	Експортери	2014	2015	2016	2017	2018	Частка в експорті 2018 р., %	2018/2017, %
1	Китай	2342,29	2281,85	2118,98	2271,80	2494,23	12,8	109,8
2	США	1619,74	1503,10	1451,46	1546,46	1665,99	8,6	107,7
3	Німеччина	1498,24	1323,67	1332,49	1444,78	1556,62	8	107,7
4	Японія	690,22	625,00	645,59	698,02	738,16	3,8	105,8
5	Нідерланди	571,35	570,69	570,93	651,70	727,33	3,7	111,6
19	ОАЕ	343,04	300,48	295,05	308,54	316,92	1,6	102,7
21	Саудівська Аравія	341,95	213,38	178,87	220,07	294,54	1,5	133,8
31	Туреччина	157,61	143,84	142,61	156,99	167,92	0,86	107
37	Ірак	84,51	54,84	49,73	69,70	98,07	0,5	140,7
38	Іран	90,33	60,04	78,27	91,74	96,62	0,5	105,3
41	Катар	131,40	77,97	–	67,50	84,29	0,43	124,9
45	Кувейт	101,13	55,16	46,24	54,99	71,94	0,37	130,8
48	Ізраїль	68,97	64,06	60,57	60,90	61,95	0,32	101,7
49	Аргентина	68,40	56,75	57,73	58,13	61,78	0,32	106,3
50	Казахстан	79,46	45,96	36,78	48,34	60,96	0,31	126,1
Усього ТОП 50		17417,05	15445,54	14961,60	16534,96	18137,60	93,2	–
52	Україна	53,91	38,13	36,36	43,43	47,33	0,24	109
58	Оман	53,22	31,93	30,01	32,90	41,76	0,21	126,9
59	Алжир	60,39	34,80	29,99	35,19	41,68	0,21	118,4
66	Лівія	20,94	11,14	9,59	19,53	30,76	0,16	157,5
67	Єгипет	26,81	21,97	22,51	25,94	29,38	0,15	113,3
68	Марокко	23,82	22,20	22,85	25,62	29,32	0,15	114,4
79	Туніс	16,76	14,07	13,58	14,20	16,14	0,08	113,7
80	Бахрейн	23,75	13,68	10,55	12,49	14,35	0,07	114,9
СВІТ		18842,55	16530,77	16031,15	17701,05	19456,19	100	109,9

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC)*.

Найбільшими споживачами товарів із країн БСПА є Китай, Індія, Японія, США, Республіка Корея, Італія, Франція, Іспанія, Сінгапур та Німеччина, які в 2018 році імпортували товарів на суму 780,77 млрд дол. США, що становить 55,2 % від загального експорту країн БСПА (табл. 11).

Таблиця 11. **ТОП 10 основних країн, до яких країни БСПА експортували свою продукцію в 2018 році, млрд дол. США**

Імпортери	2014	2015	2016	2017	2018	Частка в експорті країн БСПА 2018 р., %	2018/2017, %
Китай	170,38	108,72	90,38	118,42	167,88	11,87	141,8
Індія	130,45	83,99	75,95	96,05	126,86	8,97	132,1
Японія	152,73	81,34	61,36	74,97	95,65	6,76	127,6
США	121,87	80,49	74,19	84,79	94,33	6,67	111,3
Республіка Корея	119,76	69,25	54,78	70,90	87,22	6,17	123
Італія	40,40	32,05	31,75	39,86	48,22	3,41	121
Франція	43,94	32,61	31,01	36,71	44,14	3,12	120,2
Іспанія	36,48	27,15	26,57	32,84	39,94	2,82	121,6
Сінгапур	46,71	25,66	23,33	31,19	39,71	2,81	127,3
Німеччина	35,12	29,11	28,37	33,65	36,82	2,60	109,4
Разом	897,83	570,36	497,69	619,40	780,77	55,2	126
Експорт країн БСПА	1561,22	1138,76	1004,10	1215,49	1414,39	100	–

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC)*.

Водночас країни БСПА є ключовими постачальниками своєї продукції до низки інших країн, які вказані, зокрема, у поданому нижче переліку:

- **Бахрейн** – Саудівська Аравія, ОАЕ, США, Оман, Єгипет, Китай, Індія, Кувейт, Туреччина, Республіка Корея, до яких екс-

портовано товарів на суму 5,9 млрд дол. США, що становить 41,2 % від загального експорту у звітному періоді;

- **Ємен** – Китай, Саудівська Аравія, Малайзія, Таїланд, Індія, Республіка Корея, Гонконг, Італія, Тайбей, Німеччина – 1,21 млрд дол. США, або 72,9 % від загального експорту;
- **Ізраїль** – США, Китай, Велика Британія, Гонконг, Нідерланди, Бельгія, Індія, Туреччина, Німеччина, Франція – 41,96 млрд дол. США, або 67,7 % від загального експорту;
- **Ірак** – Індія, Китай, США, Республіка Корея, Греція, Італія, Сінгапур, Нідерланди, Туреччина, Іспанія – 87,6 млрд дол. США, або 89,3 % від загального експорту;
- **Іран** – Китай, Ірак, ОАЕ, Афганістан, Республіка Корея, Туреччина, Індія, Пакистан, Індонезія, Оман – 36,79 млрд дол. США, або 38,1 % від загального експорту;
- **Йорданія** – США, Саудівська Аравія, Ірак, Індія, ОАЕ, Кувейт, Палестина, Катар, Єгипет, Індонезія – 5,1 млрд дол. США, або 65,8 % від загального експорту;
- **Катар** – Японія, Республіка Корея, Індія, Китай, Сінгапур, Таїланд, Пакистан, Тайбей, Італія, ОАЕ – 67 млрд дол. США, або 79,5 % від загального експорту;
- **Кувейт** – Китай, Республіка Корея, Індія, Японія, Тайбей, Сінгапур, ОАЕ, США, Нідерланди,Таїланд – 59,39 млрд дол. США, або 82,6 % від загального експорту;
- **Ліван** – ОАЕ, Саудівська Аравія, Сирія, Туреччина, ПАР, Катар, Ірак, Швейцарія, Китай – 1,86 млрд дол. США, або 56,8 % від загального експорту;
- **ОАЕ** – Японія, Індія, Китай, Саудівська Аравія, Таїланд, Швейцарія, Сінгапур, Республіка Корея, США, Тайбей – 133,1 млрд дол. США, або 42 % від загального експорту;
- **Оман** – Китай, Індія, Японія, Республіка Корея, ОАЕ, Тайбей, Саудівська Аравія, США, ПАР, Катар – 37,54 млрд дол. США, або 89,9 % від загального експорту;
- **Палестина** – Ізраїль, Йорданія, ОАЕ, Саудівська Аравія, США, Кувейт, Туреччина, Катар, Велика Британія, Німеччина – 1,14 млрд дол. США, або 98,3 % від загального експорту;
- **Саудівська Аравія** – Китай, Японія, Індія, Республіка Корея, США, Сінгапур, Тайбей, Франція, ОАЕ, Таїланд – 203,12 млрд дол. США, або 69 % від загального експорту;

- **Сирія** – Саудівська Аравія, Єгипет, Йорданія, Туреччина, ОАЕ, Кувейт, Німеччина, Індія, Катар, Італія – 457,7 млн дол. США, або 63,3 % від загального експорту;
- **Туреччина** – Німеччина, Велика Британія, Італія, Ірак, США, Франція, Іспанія, Нідерланди, Ізраїль, РФ – 80,46 млрд дол. США, або 47,9 % від загального експорту;
- **Алжир** – Італія, Іспанія, Франція, США, Велика Британія, Бразилія, Республіка Корея, Індія, Бельгія, Нідерланди – 33,56 млрд дол. США, або 80,5 % від загального експорту
- **Єгипет** – Італія, Туреччина, ОАЕ, США, Саудівська Аравія, Велика Британія, Іспанія, Індія, Китай, Алжир – 15 млрд дол. США, або 51,2 % від загального експорту;
- **Лівія** – Італія, Китай, Німеччина, Іспанія, Франція, США, Австрія, Греція, Велика Британія, ОАЕ – 25,48 млрд дол. США, або 82,8 % від загального експорту;
- **Марокко** – Іспанія, Франція, Італія, США, Індія, Німеччина, Велика Британія, Бразилія, Нідерланди, Туреччина – 20,81 млрд дол. США, або 71 % від загального експорту;
- **Судан** – ОАЕ, Індія, Китай, Саудівська Аравія, Єгипет, Катар, Туреччина, Республіка Корея, Франція, Нідерланди – 3,65 млрд дол. США, або 87,4 % від загального експорту;
- **Туніс** – Франція, Італія, Німеччина, Іспанія, США, Бельгія, Марокко, Нідерланди, Польща, Велика Британія – 12,86 млрд дол. США, або 79,7 % від загального експорту.

Товари (на рівні товарних позицій), які в найбільшому обсязі експортувалися країнами БСПА протягом 2018 року:

- **2709 – нафта або нафтопродукти сирі, одержані з бітумінозних порід (мінералів) – 336,6 млрд дол СШ**А, що становить 23,8 % від загального експорту всіх товарів країнами БСПА та 35,3 % – від світового експорту цього виду продукції. Найбільші експортери: Ірак (92,4 млрд дол. США), ОАЕ (58,4 млрд дол. США), Кувейт (51,7 млрд дол. США), Іран (50,8 млрд дол. США), Лівія (26,8 млрд дол. США), Оман (20,1 млрд дол. США), Алжир (17,7 млрд дол. США), Катар (13,8 млрд дол. США), Єгипет (2,1 млрд дол США) та Судан (майже 1,1 млрд дол. США);
- **2710 – нафта або нафтопродукти, одержані з бітумінозних порід (мінералів), крім сирих – 92,9 млрд дол. США** (6,6 та

11,9 % відповідно). Найбільші експортери: ОАЕ (32,3 млрд дол. США), Кувейт (10,9 млрд дол. США), Іран (9 млрд дол. США), Алжир (7,7 млрд дол. США), Бахрейн та Катар (по 6,9 млрд дол. США), Оман (4,4 млрд дол. США), Єгипет (4,2 млрд дол. США), Туреччина та Ірак (по 3,7 млрд дол. США), Ізраїль (1,3 млрд дол. США) та Лівія (майже 1,1 млрд дол. США);

- **2711 – гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані – 82,2 млрд дол. США** (5,8 та 27,5 % відповідно). Найбільші експортери: Катар (51,8 млрд дол. США), Алжир (13,8 млрд дол. США), Іран (5,3 млрд дол. США), Оман (4,5 млрд дол. США), Кувейт (2,7 млрд дол. США), ОАЕ (1,7 млрд дол. США), Лівія (1,5 млрд дол. США) та Єгипет (майже 0,7 млрд дол. США);
- **9999 – товари, не вказані в іншому місці – 290,9 млрд дол. США** (20,5 та 33,7 % відповідно). Найбільшими постачальниками цієї категорії товарів є Саудівська Аравія (231,7 млрд дол. США), ОАЕ (55,2 млрд дол. США) і Туреччина (2,6 млрд дол. США).

Крім указаної вище продукції, окремі країни БСПА в значних обсягах експортують:

- **Ізраїль** – алмази (14,5 млрд дол. США); засоби лікарські (4,5 млрд дол. США); схеми електронні інтегровані (3,2 млрд дол. США); іншу хімічну продукцію (2 млрд дол. США); частини літальних апаратів (2 млрд дол. США); апарати телефонні (1,8 млрд дол. США); інсектициди, гербіциди, фунгіциди (1,3 млрд дол. США) тощо;
- **Ірак** – золото (1,4 млрд дол. США);
- **Іран** – полімери етилену в первинних формах (3,4 млрд дол. США); спирти ациклічні (2,2 млрд дол. США); напівфабрикати з вуглецевої сталі (1,5 млрд дол. США); горіхи та плоди (1,7 млрд дол. США); овочі (майже 1,1 млрд дол США);
- **Йорданія** – інший одяг трикотажний (1,5 млрд дол. США); добрива калійні та азотні (782,2 млн дол. США); лікарські засоби (646,4 млн дол. США);
- **Катар** – полімери етилену в первинних формах (2,6 млрд дол. США); добрива азотні (1,5 млрд дол. США); алюміній необроблений (1,4 млрд дол. США);

- **Кувейт** – спирти ациклічні (майже 1,2 млрд дол. США); полімери етилену в первинних формах (613,6 млн дол. США); автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби (516,5 млн дол. США);
- **ОАЕ** – апарати телефонні (18,8 млрд дол. США); котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини (17,6 млрд дол. США); золото (15,7 млрд дол. США); вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (15,7 млрд дол. США); алмази (13,5 млрд дол. США); автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби (8,7 млрд дол. США); алюміній необроблений (5,1 млрд дол. США); частини літальних апаратів (4 млрд дол. США) тощо;
- **Оман** – вуглеводні циклічні (754,5 млн дол США); добрива азотні (719,7 млн дол. США); інші прутки та бруски з вуглецевої сталі (576,6 млн дол. США); напівфабрикати з вуглецевої сталі (567,9 млн дол. США); руди та концентрати залізні (527,6 млн дол. США);
- **Саудівська Аравія** – полімери етилену в первинних формах (11,4 млрд дол. США), полімери пропілену у первинних формах (6,3 млрд дол. США); ефіри прості, ефіроспирти; пероксиди та їх похідні (5 млрд дол. США); спирти ациклічні (2,9 млрд дол. США); вуглеводні циклічні (2,5 млрд дол. США); аміак (1,9 млрд дол. США); смоли, поліефіри (1,2 млрд дол. США) тощо;
- **Туреччина** – засоби наземного транспорту, їх частини та обладнання (трактори, моторні транспортні засоби, автомобілі легкові, їх частини) (25,4 млрд дол. США); чорні метали (11,5 млрд дол. США); котли, машини, обладнання і механічні пристрої; їх частини (у т. ч. холодильники, морозильники, пральні машини, частини для двигунів тощо) (15,8 млрд дол. США); одяг та речі до одягу, трикотажні (9 млрд дол. США), одяг та речі до одягу, текстильні (6,3 млрд дол. США); вироби ювелірні (4,4 млрд дол. США); золото (2,6 млрд дол. США) тощо;
- **Алжир** – добрива азотні (913,9 млн дол. США), аміак (498,9 млн дол США);
- **Єгипет** – золото (1,5 млрд дол. США); добрива азотні (1,2 млрд дол. США); цитрусові (769,9 млн дол. США); полімери етилену у первинних формах (514,9 млн дол. США);

монітори, проєктори; приймальну апаратуру для телебачення (556,6 млн дол. США); проводи ізольовані, кабелі (593,6 млн дол. США); прокат плоский з вуглецевої сталі (464,6 млн дол. США); костюми, комплекти, піджаки, штани текстильні для чоловіків (431,1 млн дол. США);

- **Лівія** – золото (804,8 млн дол. США);
- **Марокко** – автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби (3,6 млрд дол. США); проводи ізольовані, кабелі (3,3 млрд дол. США); добрива мінеральні або хімічні із вмістом двох чи трьох поживних елементів: азоту, фосфору та калію (2,8 млрд дол. США); пентаоксид дифосфору; фосфорну кислоту (1,5 млрд дол. США); костюми, комплекти, сукні, спідниці текстильні для жінок (1,2 млрд дол. США); фосфати (884,2 млн дол. США); молюски свіжі, охолоджені, морожені, копчені або в розсолі (835,4 млн дол. США); рибу готову або консервовану (745,7 млн дол. США); частини літальних апаратів (793,1 млн дол. США); томати (684,9 млн дол. США тощо);
- **Судан** – золото (1 млрд дол. США), насіння та плоди інших олійних культур (694,7 млн дол. США), овець та кіз, живих (481,6 млн дол. США);
- **Туніс** – проводи ізольовані, кабелі (2 млрд дол. США); костюми, комплекти, піджаки, штани текстильні для чоловіків (970,4 млн дол. США); олію оливкову (801 млн дол. США); костюми, комплекти, сукні, спідниці текстильні для жінок (611,8 млн дол. США); частини та пристрої моторних транспортних засобів (540,7 млн дол. США).

Імпорт

Загальний **імпорт** товарів усіх країн БСПА в 2018 році *збільшився* **на 2,2 %**, або на 26,19 млрд дол. США, до **1190,95 млрд дол. США**.

Останніми роками спостерігається зростання імпорту товарів до країн БСПА: з 1049,37 млрд дол. США у 2016 році до 11190,95 млрд дол. США – у 2018 році (табл. 12).

У 2018 році лідерами з нарощування обсягів закупівель товарів були:

- Єгипет (приріст – 14,65 млрд дол. США, досягнувши 80,99 млрд дол. США);

- Саудівська Аравія (приріст – 8,45 млрд дол. США, досягнувши 135,21 млрд дол. США);
- Ізраїль (приріст – 7,49 млрд дол. США, досягнувши 76,6 млрд дол. США);
- Марокко (приріст – 6,17 млрд дол. США, досягнувши 51,25 млрд дол. США);
- Лівія (приріст – 3,49 млрд дол. США, досягнувши 12,97 млрд дол. США);
- Бахрейн (приріст – 3,21 млрд дол. США, досягнувши 20,6 млрд дол. США);
- Алжир (приріст – 3,1 млрд дол. США, досягнувши 49,15 млрд дол. США).

Водночас суттєво зменшився імпорт товарів в Ірану – на 10,37 млрд дол. США та становив 41,24 млрд дол. США та ОАЕ – на 8,23 млрд дол. США та становив 261,51 млрд дол. США.

Частка країн БСПА в загальній структурі світового імпорту товарів у 2018 році становила **6 %** (у 2014 році – 6,7 %, у 2015-му – 7,1%, у 2016-му – 6,5 % та в 2017 році – 6,5 %).

Таблиця 12. **Динаміка імпорту товарів країнами БСПА, млрд дол. США**

Показники / Роки	2014	2015	2016	2017	2018
Імпорт, СВІТ	18890,84	16678,11	16159,37	17929,59	19813,39
Імпорт країн БСПА	1269,0	1184,47	1049,37	1164,76	1190,95
% до попереднього року	–	93,3	88,6	111	102,2
Частка країн БСПА в загальному імпорті, %	6,7	7,1	6,5	6,5	6
Бахрейн	20,07	16,34	14,75	17,39	20,60
% до попереднього року	–	81,4	90,3	117,9	118,5
Ємен	12,04	6,57	6,33	7,26	8,71
% до попереднього року	–	54,6	96,3	114,7	120
Ізраїль	72,33	62,07	65,80	69,11	76,60
% до попереднього року	–	85,8	106	105	110,8
Ірак	37,06	47,16	42,09	51,53	53,69
% до попереднього року	–	127,3	89,2	122,4	104,2
Іран	52,25	40,04	42,70	51,61	41,24

Закінчення табл. 12

Показники / Роки	2014	2015	2016	2017	2018
% до попереднього року	–	76,6	106,6	120,9	79,9
Йорданія	22,74	20,47	19,21	20,41	20,31
% до попереднього року	–	90	93,8	106,2	99,5
Катар	30,47	32,61	–	29,90	31,70
% до попереднього року	–	107	–	–	106
Кувейт	31,49	31,91	30,83	33,57	35,87
% до попереднього року	–	101,3	96,6	108,9	106,9
Ліван	20,49	18,07	18,70	17,30	19,98
% до попереднього року	–	88,2	103,5	92,5	115,5
ОАЕ	298,61	287,02	270,78	269,74	261,51
% до попереднього року	–	96,1	94,3	99,6	96,9
Оман	29,30	29,0	23,15	26,43	25,77
% до попереднього року	–	99	79,8	114,2	97,5
Палестина	5,68	5,22	5,36	5,85	6,54
% до попереднього року	–	91,9	102,7	109,1	111,8
Саудівська Аравія	168,24	169,97	129,80	126,76	135,21
% до попереднього року	–	101	76,4	97,7	106,7
Сирія	6,93	5,57	4,85	6,25	6,74
% до попереднього року	–	80,4	87,1	128,9	107,8
Туреччина	242,18	207,24	198,60	233,80	223,05
% до попереднього року	–	85,6	95,8	117,7	95,4
Алжир	58,62	51,80	47,09	46,05	49,15
% до попереднього року	–	88,4	90,9	97,8	106,7
Єгипет	71,34	74,36	58,05	66,34	80,99
% до попереднього року	–	104,2	78,1	114,3	122,1
Лівія	18,17	12,81	10,10	9,48	12,97
% до попереднього року	–	70,5	78,8	93,9	136,8
Марокко	46,19	37,58	41,68	45,08	51,25
% до попереднього року	–	81,4	110,9	108,2	113,7
Судан	–	8,41	–	10,28	8,03
% до попереднього року	–	–	–	–	95,5
Туніс	24,79	20,22	19,49	20,62	21,04
% до попереднього року	–	81,6	96,4	105,8	102

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC).*

За результатами 2018 року ОАЕ, Туреччина, Саудівська Аравія, Єгипет, Ізраїль та Україна увійшли в ТОП 50 провідних світових імпортерів товарів (табл. 13). Найбільшими постачальниками товарів до країн БСПА є Китай, США, Німеччина, Індія, Італія, РФ, Франція, Велика Британія, Іспанія та Республіка Корея, які в 2018 році експортували на ринки країн БСПА товарів на суму 589,38 млрд дол. США, що становить 49,5 % від загального імпорту (табл. 14).

Водночас у кожної із країн БСПА є ключові постачальники імпортної продукції. Зокрема, в уміщеному переліку вказані країни, чий імпорт переважає у зазначених країнах БСПА:

- Бахрейн – Саудівська Аравія, Китай, ОАЕ, США, Австралія, Японія, Індія, Бразилія, Німеччина, Франція постачили товарів на суму 15,47 млрд дол. США, що становить 75,1 % від загального імпорту у звітному періоді;
- Ємен – Китай, Саудівська Аравія, ОАЕ, Туреччина, Індія, РФ, Єгипет, Бразилія, Аргентина, США – 6,21 млрд дол. США, або 71,4 % від загального імпорту;
- Ізраїль – Китай, США, Туреччина, РФ, Німеччина, Бельгія, Італія, Японія, Великобританія та Індія – 49,23 млрд дол. США, або 64,3 % від загального імпорту;
- Ірак – ОАЕ, Іран, Туреччина, Китай, Республіка Корея, Індія, США, Німеччина, РФ, Нідерланди – 43,93 млрд дол. США, або 81,8 % від загального імпорту;
- Іран – Китай, ОАЕ, Індія, Туреччина, Німеччина, Швейцарія, Республіка Корея, РФ, Італія, Велика Британія – 31,37 млрд дол. США, або 76,1 % від загального імпорту;
- Йорданія – Саудівська Аравія, Китай, США, Німеччина, ОАЕ, Туреччина, Італія, Індія, Єгипет, Франція – 12,65 млрд дол. США, або 62,3 % від загального імпорту;
- Катар – США, Китай, Індія, Німеччина, Велика Британія, Японія, Італія, Туреччина, Оман, Франція – 21,88 млрд дол. США, або 69 % від загального імпорту;
- Кувейт – Китай, США, ОАЕ, Японія, Німеччина, Саудівська Аравія, Індія, Італія, Республіка Корея, Велика Британія – 24,13 млрд дол. США, або 67,3 % від загального імпорту;
- Ліван – Китай, Греція, Італія, США, Німеччина, Туреччина, Франція, ОАЕ, РФ, Єгипет – 11,32 млрд дол. США, або 56,7 % від загального імпорту;

***Таблиця 13. Провідні* імпортери у світовій торгівлі товарами в 2018 році, млрд дол. США**

Місце	Імпортери	2014	2015	2016	2017	2018	Частка в імпорті у 2018 р., %	2018/2017, %
1	США	2410,86	2315,25	2249,11	2406,36	2612,38	13,2	108,6
2	Китай	1959,23	1681,67	1588,7	1840,96	2134,99	10,8	116
3	Німеччина	1214,92	1053,39	1056,66	1164,59	1286,01	6,5	110,4
4	Японія	812,18	648,44	608,07	672,10	749,09	3,8	111,5
5	Велика Британія	694,34	630,25	636,37	640,91	671,69	3,4	104,8
20	ОАЕ	298,61	287,02	270,78	269,74	261,51	1,3	96,9
25	Туреччина	242,18	207,24	198,6	233,8	223,05	1,1	95,4
32	Саудівська Аравія	168,24	169,97	129,8	126,76	135,21	0,68	106,7
42	Єгипет	71,34	74,36	58,05	66,34	80,99	0,41	122,1
44	Ізраїль	72,33	62,07	65,8	69,11	76,6	0,39	110,8
49	Україна	54,38	37,52	39,25	49,44	57,19	0,29	115,7
Усього ТОП 50		17145,17	15197,49	14772,03	16420,04	18137,18	91,5	–
51	Ірак	37,06	47,16	42,09	51,53	53,69	0,27	104,2
52	Марокко	46,19	37,58	41,68	45,08	51,25	0,26	113,7
54	Алжир	58,62	51,8	47,09	46,05	49,15	0,25	106,7
60	Іран	52,25	40,04	42,7	51,61	41,24	0,21	79,9
65	Кувейт	31,49	31,91	30,83	33,57	35,87	0,18	106,9
67	Катар	30,47	32,61	–	29,9	31,7	0,16	106
70	Оман	29,3	29	23,15	26,43	25,77	0,13	97,5
74	Туніс	24,79	20,22	19,49	20,62	21,04	0,11	102
75	Бахрейн	20,07	16,34	14,75	17,39	20,6	0,1	118,5
76	Йорданія	22,74	20,47	19,21	20,41	20,31	0,1	99,5
78	Ліван	20,49	18,07	18,7	17,3	19,98	0,1	115,5
90	Лівія	18,17	12,81	10,1	9,48	12,97	0,07	136,8
СВІТ		18890,84	16678,11	16159,37	17929,59	19813,39	100	110,5

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC)*.

***Таблиця 14. ТОП 10* основних країн-експортерів товарів до країн БСПА в 2018 році, млрд дол. США**

Експортери	2014	2015	2016	2017	2018	Частка в імпорті країн БСПА у 2018 р., %	2018/2017, %
Китай	163,09	157,21	140,68	141	142,95	12	101,4
США	98,01	90,68	86,49	82,59	84,13	7,06	101,9
Німеччина	83,93	77,65	76,5	73,79	67,09	5,63	90,9
Індія	75,09	59,57	57,42	59,39	61,58	5,17	103,7
Італія	56,84	48,18	45,67	47,52	45,94	3,86	96,7
РФ	29,78	33,64	30,12	39,74	44,49	3,74	112
Франція	46,14	43,04	39,3	41,36	41,95	3,52	101,4
Велика Британія	36,68	35,83	33,05	38,31	40,89	3,43	106,7
Іспанія	32,72	28,64	29,04	30,98	32,7	2,75	105,6
Республіка Корея	41,54	36,8	31,7	30,65	27,66	2,32	90,2
Разом	663,82	611,24	569,98	585,33	589,38	49,5	100,7
Імпорт країн БСПА	1269	1184,47	1049,37	1164,76	1190,95	100	–

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC)*.

- ОАЕ – Китай, Індія, США, Японія, Німеччина, Велика Британія, В'єтнам, Саудівська Аравія, Гонконг, Італія – 143,9 млрд дол. США, або 55 % від загального імпорту;
- Оман – ОАЕ, Китай, Індія, Катар, Саудівська Аравія, США, Німеччина, Бразилія, Іран, Італія – 19,44 млрд дол. США, або 45,2 % від загального імпорту;
- Палестина – Ізраїль, Туреччина, Китай, Німеччина, Йорданія, Італія, Франція, Єгипет, Україна, Саудівська Аравія – 5,59 млрд дол. США, або 85,4 % від загального імпорту;
- Саудівська Аравія – Китай, США, ОАЕ, Німеччина, Індія, Японія, Франція, Республіка Корея, Італія, Велика Британія – 87,06 млрд дол. США, або 64,4 % від загального імпорту;
- Сирія – Туреччина, Китай, ОАЕ, РФ, Єгипет, Ліван, Індія, Іран, Республіка Корея, Італія – 5,34 млн дол. США, або 79,2 % від загального імпорту;
- Туреччина – РФ, Китай, Німеччина, США, Італія, Індія, Велика Британія, Франція, Іран, Республіка Корея – 121,32 млрд дол. США, або 52 % від загального імпорту;
- Алжир – Китай, Франція, РФ, Іспанія, Італія, Німеччина, Туреччина, Аргентина, США, Бельгія – 35,24 млрд дол. США, або 71,7 % від загального імпорту;
- Єгипет – Китай, Саудівська Аравія, США, РФ, Німеччина, Італія, Туреччина, Бразилія, Кувейт, Індія – 46,18 млрд дол. США, або 57 % від загального імпорту;
- Лівія – Туреччина, ОАЕ, Китай, Італія, Іспанія, Єгипет, Греція, Кіпр, Республіка Корея, Нідерланди – 8,94 млрд дол. США, або 68,9 % від загального імпорту;
- Марокко – Іспанія, Франція, Китай, США, Італія, Німеччина, Туреччина, РФ, Португалія, Саудівська Аравія – 35,23 млрд дол. США, або 68,7 % від загального імпорту;
- Судан – Китай, ОАЕ, Індія, Саудівська Аравія, РФ, Єгипет, Туреччина, Німеччина, Республіка Корея, Італія – 5,94 млрд дол. США, або 73,9 % від загального імпорту;
- Туніс – Італія, Франція, Німеччина, Китай, Іспанія, Туреччина, РФ, США, Єгипет, Бельгія – 15,34 млрд дол. США, або 72,9 % від загального імпорту.

Нижче вказані **товари, що імпортувалися країнами БСПА протягом 2018 року в найбільшому обсязі** (табл. 15).

Таблиця 15. Товари, імпорт яких до країн БСПА переважав у 2018 році (на рівні товарних позицій)

Код	Найменування продукції	Загальна вартість, млрд дол. США	Частка в імпорті країнами БСПА, %	Частка у світовому імпорті окремого виду товару, %	Найбільші імпортери серед країн БСПА
2710	Нафта або нафтопродукти, одержані з бітумінозних порід (мінералів), крім сирих	61,06	5,13	7,9	Туреччина, ОАЕ, Єгипет, Марокко, Ліван, Саудівська Аравія, Туніс, Ізраїль, Алжир, Лівія, Ірак, Йорданія, Оман
9999	Товари, не вказані в іншому місці	59,82	5	12,4	Туреччина, ОАЕ, Саудівська Аравія, Алжир, Іран, Катар, Марокко, Ізраїль, Йорданія, Сирія, Туніс
8703	Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені для перевезення людей	54,12	4,54	6,9	ОАЕ, Саудівська Аравія, Туреччина, Ізраїль, Кувейт, Єгипет, Марокко, Ірак, Алжир, Катар, Оман, Ліван, Йорданія, Бахрейн
8517	Телефонні апарати, в т. ч. для сотових мереж; інша апаратура для передачі або приймання голосу, зображень, інформації	46,32	3,89	7,2	ОАЕ, Саудівська Аравія, Ірак, Туреччина, Єгипет, Ізраїль, Кувейт, Лівія, Алжир, Катар, Іран, Марокко, Оман, Сирія, Йорданія, Бахрейн, Туніс
7108	Золото, необроблене або оброблене	45,22	3,8	14,8	ОАЕ, Туреччина, Саудівська Аравія, Ліван, Кувейт, Оман, Катар, Єгипет, Бахрейн, Йорданія, Ірак
2709	Нафта або нафтопродукти сирі, одержані з бітумінозних порід (мінералів)	19,34	1,62	1,6	Ізраїль, ОАЕ, Йорданія, Єгипет, Туреччина
7102	Алмази, оброблені або необроблені	19,01	1,6	14,5	ОАЕ, Ізраїль, Ліван, Туреччина
3004	Лікарські засоби (ліки) у дозованому вигляді або розфасовані для роздрібної торгівлі	18,48	1,55	4,8	Саудівська Аравія, Туреччина, Єгипет, Ізраїль, Іран, Алжир, Кувейт, Ліван, Ірак, Катар, Йорданія, Марокко
8708	Частини та пристрої моторних транспортних засобів	16	1,34	3,8	Туреччина, ОАЕ, Марокко, КСА, Алжир, Єгипет, Іран, Ірак, Ізраїль

Закінчення табл. 15

Код	Найменування продукції	Загальна вартість, млрд дол. США	Частка в імпорті країнами БСПА, %	Частка у світовому імпорті окремого виду товару, %	Найбільші імпортери серед країн БСПА
1001	Пшениця і суміш пшениці та жита (меслин)	10,81	0,91	24,8	Єгипет, Алжир, Туреччина, Марокко, Ємен, Судан, Ірак, Ізраїль, Туніс, ОАЕ
8544	Проводи ізольовані, кабелі та інші ізольовані електричні провідники	8,42	0,71	6,4	ОАЕ, Марокко, Туреччина, Саудівська Аравія, Ірак, Кувейт, Єгипет, Ізраїль, Катар, Алжир, Оман, Бахрейн, Лівія
1005	Кукурудза	7,61	0,64	20,3	Іран, Єгипет, Алжир, Саудівська Аравія, Марокко, Туреччина, Ізраїль, Йорданія, Туніс, Лівія, Ліван, Ємен, ОАЕ
3002	Кров людей; кров тварин; сироватки імунні; вакцини, токсини	7,01	0,59	3,6	Туреччина, Саудівська Аравія,Ізраїль, ОАЕ, Алжир, Ірак, Іран, Ліван, Кувейт, Єгипет, Марокко, Лівія, Катар
1006	Рис	6,5	0,55	24,6	Іран, Саудівська Аравія, Ірак, ОАЕ, Ємен, Кувейт, Оман, Йорданія, Катар, Туреччина, Ізраїль
2402	Сигари, сигарили, сигарети, цигарки з тютюном або його замінниками	5,13	0,43	18,5	Ірак, ОАЕ, Саудівська Аравія, Лівія, Сирія, Кувейт, Оман, Ізраїль, Палестина, Бахрейн, Марокко, Катар, Ліван
0207	М'ясо та їстівні субпродукти птиці	3,92	0,33	15,2	Саудівська Аравія, ОАЕ, Ірак, Кувейт, Катар, Оман, Лівія, Ємен, Бахрейн, Йорданія, Єгипет
1003	Ячмінь	2,8	0,17	37,8	Саудівська Аравія, Іран, Йорданія, Туреччина, Лівія, Туніс, Кувейт, ОАЕ, Алжир
Разом		391,57	32,88		
Загальний імпорт БСПА		1190,95	100		

Джерело: Міжнародний торговельний центр *(International Trade Centre, ITC).*

Крім вищевказаної продукції, окремі країни в значних обсягах завозили такі товари:

- **Бахрейн** – корунд штучний; оксид алюмінію; гідроксид алюмінію (906,7 млн дол. США); руди та концентрати залізні (738,7 млн дол. США); маяки плавучі, судна пожежні, земснаряди, крани плавучі; доки плавучі; платформи плавучі або підводні бурильні чи експлуатаційні (364,3 млн дол. США); вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (305,3 млн дол. США); двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (295,2 млн дол. США); машини автоматичного оброблення інформації та їх блоки; пристрої магнітні або оптичні зчитувальні (273,6 млн дол. США);
- **Алжир** – молоко та вершки згущені (1,1 млрд дол. США); транспортні моторні засоби для перевезення вантажів (780,2 млн дол. США); цукор (687,9 млн дол. США); кузови (кабіни) для моторних транспортних засобів (595,7 млн дол. США); двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (595,4 млн дол. США); макуху та інші тверді відходи і залишки, одержані під час вилучення соєвої олії (548,7 млн дол. США); напівфабрикати з вуглецевої сталі (539,4 млн дол. США);
- **Єгипет** – гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані (2,42 млрд дол. США); напівфабрикати з вуглецевої сталі (1,63 млрд дол США); боби соєві (1,39 млрд дол. США); м'ясо ВРХ, морожене (1,15 млрд дол. США); лісоматеріали розпиляні, розділені, стругані, шліфовані завтовшки більш як 6 мм (1,04 млрд дол. США); руди та концентрати залізні (1,03 млрд дол. США), інші вироби з чорних металів (1,02 млрд дол. США);
- **Іран** – боби соєві (1,16 млрд дол. США); машини, обладнання промислове або лабораторне з електричним чи неелектричним нагріванням для обробки матеріалів шляхом зміни температури, крім призначених для використання у побуті (742,5 млн дол. США); макуху та інші тверді відходи, одержані під час вилучення соєвої олії (651,2 млн дол. США); насоси повітряні або вакуумні, компресори газові та вентилятори, витяжні ковпаки або шафи (613,6млн дол. США); прилади та пристрої, що використовуються у медицині, хірургії, стоматології або ветеринарії (556,8 млн дол. США); олію соняшникову (521,9 млн дол. США);

- **Ірак** – вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (2,28 млрд дол. США); машини автоматичного оброблення інформації та їх блоки, зчитувальні пристрої, машини для перенесення та оброблення інформації, в іншому місці не зазначені (683,1 млн дол. США); вироби хлібобулочні, борошняні кондитерські (606,3 млн дол. США); інші меблі та їх частини (600,9 млн дол. США); установки для кондиціонування повітря (598,1 млн дол. США); борошно пшеничне (майже 579 млн дол. США);
- **Ізраїль** – машини та апаратуру, які використовуються виключно або переважно у виробництві напівпровідникових булів, пластин, приладів, електронних інтегральних схем (2,31 млрд дол. США); машини автоматичного оброблення інформації та їх блоки, зчитувальні пристрої, машини для перенесення та оброблення інформації, в іншому місці не зазначені (1,54 млрд дол. США); інші апарати літальні (вертольоти, літаки); апарати космічні (супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії (1,36 млрд дол. США); схеми електронні інтегровані (1,16 млрд дол. США); моторні транспортні засоби для перевезення вантажів (807,3 млн дол. США); вугілля кам'яне, антрацит; брикети та аналогічні види твердого палива, одержані з кам'яного вугілля (752,1 млн дол. США); двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (638,8 млн дол. США);
- **Йорданія** – гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані (1,44 млрд дол. США); інші полотна трикотажні (391,9 млн дол. США); моторні транспортні засоби для перевезення вантажів (264,8 млн дол. США); частини літальних апаратів (210,4 млн дол. США); полімери етилену в первинних формах (210 млн дол. США);
- **Кувейт** – вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (714,1 млн дол. США); металоконструкції та їх частини з чорних металів (701,3 млн дол. США); насоси повітряні або вакуумні, інші газові компресори та вентилятори, витяжні ковпаки або шафи (696,2 млн дол. США); крани, клапани, вентилі та аналогічну арматуру для трубопроводів, котлів, резервуарів, цистерн, баків або аналогічних ємкостей (558,5 млн дол. США); труби, трубки і профілі порожнисті, безшовні з чорних металів (крім чавунного литва) (562,2 млн дол. США); моторні транспортні засоби для перевезення вантажів (437,6 млн дол. США);

- **Ліван** – ВРХ, живу (382,4 млн дол. США); інші прутки та бруски з вуглецевої сталі, без подальшого оброблення, крім кування, гарячого прокатування, волочіння або пресування (353,8 млн дол. США); установки електрогенераторні та обертові електричні перетворювачі (260,9 млн дол. США); сири всіх видів і сир кисломолочний (181,4 млн дол. США);
- **Лівія** – рибу готову або консервовану, ікру (168,9 млн дол. США); вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (168,5 млн дол. США); овець та кіз, живих (169,9 млн дол. США); ВРХ, живу (152,2 млн дол. США); напівфабрикати з вуглецевої сталі (138,3 млн дол. США); інші меблі та їх частини (133,4 млн дол. США);
- **Марокко** – гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані (1,66 млрд дол. США); сірку всіх видів, крім сірки сублімованої, осадженої та колоїдної (855,6 млн дол. США); частини літальних апаратів (821,2 млн дол. США); вугілля кам'яне, антрацит; брикети та аналогічні види твердого палива, одержані з кам'яного вугілля (744,3 млн дол. США); кузови (кабіни) для моторних транспортних засобів (729,6 млн дол. США); апаратуру електричну для комутації або захисту електричних кіл чи для приєднання до електричних кіл (617,4 млн дол. США); дріт мідний (521,7 млн дол. США); інші апарати літальні (вертольоти, літаки); апарати космічні (супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії (511,6 млн дол. США);
- **Оман** – руди та концентрати залізні (543,6 млн дол. США); крани, клапани, вентилі та аналогічну арматуру для трубопроводів, котлів, резервуарів, цистерн, баків або аналогічних ємкостей (501,7 млн дол. США); двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (424,4 млн дол. США); молоко та вершки згущені (386,1 млн дол. США); вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (353,7 млн дол. США); металоконструкції та їх частини з чорних металів (344,8 млн дол США); труби, трубки і профілі порожнисті, безшовні з чорних металів (крім чавунного литва) (339 млн дол. США); насоси повітряні або вакуумні, інші газові компресори та вентилятори; витяжні ковпаки або шафи (324,9 млн дол. США);
- **Палестина** – електроенергію (558,5 млн дол. США); продукти, що використовуються для годівлі тварин (243,3 млн дол.

США); цемент (193,8 млн дол. США); гази нафтові та інші вуглеводні в газоподібному стані (115,5 млн дол. США); ВРХ, живу (101,4 млн дол. США); полімери етилену у первинних формах (100 млн дол. США); інші прутки та бруски з інших легованих сталей (99,9 млн дол. США);

- **Катар** – інші апарати літальні (вертольоти, літаки); апарати космічні (супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії (1,87 млрд дол. США); двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (1,23 млрд дол. США); частини літальних апаратів (959,6 млн дол. США); двигуни внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням, із зворотно-поступальним або обертовим рухом поршня (569,5 млн дол. США); руди та концентрати залізні (519,5 млн дол. США); вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (463,9 млн дол США); корунд штучний; оксид алюмінію, гідроксид алюмінію (421,5 млн дол. США);
- **Саудівська Аравія** – частини літальних апаратів (2,43 млрд дол. США); маяки плавучі, судна пожежні, земснаряди, крани плавучі та інші судна; доки плавучі; платформи плавучі або підводні бурильні чи експлуатаційні (2,37 млрд дол. США); крани, клапани, вентилі та аналогічну арматуру для трубопроводів, котлів, резервуарів, цистерн, баків або аналогічних ємкостей (1,69 млрд дол. США); машини автоматичного оброблення інформації та їх блоки; пристрої зчитувальні, машини для перенесення даних та для оброблення аналогічної інформації, в іншому місці не зазначені (1,49 млрд дол. США); частини, призначені для обладнання товарних позицій 8425–8430 (1,16 млрд дол. США); шини та покришки пневматичні гумові нові (1,12 млрд дол. США); прилади та пристрої, що використовуються у медицині, хірургії, стоматології або ветеринарії (1,02 млрд дол. США);
- **Сирія** – цукор (152,2 млн дол. США); олію соняшникову (118,6 млн дол. США); борошно пшеничне (108,6 млн дол. США); продукти, що використовуються для годівлі тварин (83,1 млн дол. США); полімери етилену у первинних формах (82,9 млн дол. США); мате або парагвайський чай (74 млн дол. США); шини та покришки пневматичні гумові нові (71,3 млн дол. США); молоко та вершки згущені (70,5 млн дол. США);

- **Судан** – цукор (462,6 млн дол. США); шини та покришки пневматичні гумові нові (141,4 млн дол. США); самохідні бульдозери, грейдери, планувальники, скрепери, механічні лопати, екскаватори, одноківшові навантажувачі, машини трамбувальні та дорожні котки (123,7 млн дол. США); вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (113,5 млн дол. США); вироби з пластмаси для транспортування та пакування товарів; пробки, кришки, ковпаки та інші вироби з пластмаси для герметизації, закупорювання (88,5 млн дол. США); моторні транспортні засоби для перевезення вантажів (майже 81 млн дол. США); трактори (79,2 млн дол. США); овочі бобові сушені (майже 79 млн дол. США);
- **Туніс** – апаратуру електричну для комутації або захисту електричних кіл чи для приєднання до електричних кіл (536,5 млн дол. США); схеми електронні інтегровані (373,4 млн дол. США); напівфабрикати з вуглецевої сталі (286,9 млн дол. США); цукор (139,6 млн дол. США); трактори (90,5 млн дол. США); прокат плоский з вуглецевої сталі завширшки 600 мм або більше (83,3 млн дол. США); інші плити, листи, плівки, стрічки та пластини з пластмаси, непористі, неармовані, нешаруваті, без підкладки та не поєднані подібним способом з іншими матеріалами (майже 79 млн дол. США);
- **Туреччина** – кокс і напівкокс із кам'яного вугілля, лігніту, бурого вугілля або торфу (7,14 млрд дол. США); вугілля кам'яне, антрацит; брикети та аналогічні види твердого палива, одержані з кам'яного вугілля (4,39 млрд дол. США); полімери пропілену або інших олефінів у первинних формах (2,9 млрд дол. США); інші апарати літальні (вертольоти, літаки); апарати космічні (супутники) та суборбітальні і космічні ракети-носії (1,96 млрд дол. США);
- **ОАЕ** – вироби ювелірні та їх частини з дорогоцінних металів (13,38 млрд дол. США); алмази (11,88 млрд дол. США); двигуни турбореактивні, турбогвинтові та інші газові турбіни (6,23 млрд дол США); машини автоматичного оброблення інформації та їх блоки; пристрої зчитувальні, машини для перенесення даних та для оброблення аналогічної інформації, в іншому місці не зазначені (6 млрд дол. США); інші апарати літальні (вертольоти, літаки); апарати космічні (супутни-

ки) та суборбітальні і космічні ракети-носії (3,56 млрд дол. США); частини літальних апаратів (3,38 млрд дол. США);

- **Ємен** – інші прутки та бруски з вуглецевої сталі, без подальшого оброблення, крім кування, гарячого прокатування, волочіння або пресування (424,7 млн дол. США); цукор (199,8 млн дол. США); тканини з синтетичних комплексних ниток (181,2 млн дол. США); цемент (167 млн дол. США), олія пальмова (156,6 млн дол. США); борошно пшеничне (141,1 млн дол. США); молоко та вершки згущені (134,9 млн дол. США).

Світовим банком проведено розрахунки макроекономічних показників країн регіону, які дозволяють оцінити обсяг створеного суспільного продукту в кожній країні, виявити фактори його зростання, а також результативність проведення економічної політики держави, спрямованої на поліпшення функціонування національної економіки в цілому (табл. 16), а також показники торгівлі товарами та послугами на прикладі 2018 року (табл. 17).

Рейтинг Easy of Doing Business (табл. 18)

2019 – основні результати

З 2 червня 2017 року до 1 травня 2018 року 128 країн запровадили рекордні 314 реформ, які поліпшують регулювання в усіх сферах, що вимірюються у «Веденні бізнесу».

Афганістан, Джибуті, Китай, Азербайджан, Індія, Того, Кенія, Кот-д'Івуар, Туреччина та Руанда входять у число країн, які досягли найкращих результатів щодо поліпшення показників у «Веденні бізнесу 2019».

2020 – основні результати

З 2 травня 2018 року до 1 травня 2019 року 115 країн запровадили 294 реформи, які поліпшують регулювання в усіх сферах, що вимірюються у «Веденні бізнесу».

Саудівська Аравія, Йорданія, Того, Бахрейн, Таджикистан, Пакистан, Кувейт, Китай, Індія та Нігерія входять у число країн, які досягли найкращих результатів щодо поліпшення показників у «Веденні бізнесу 2020». Упродовж 2018–2019 років ці країни здійснили одну п'яту частину від усіх реформ у світі.

Таблиця 16. **Основні макроекономічні показники за 2018 рік**

Країна	Населення, млн осіб	ВВП на душу населення (у поточних цінах), дол. США	Приріст ВВП на душу населення (річний, %)	ВВП на душу населення (по ПКС, в поточних цінах), дол. США	Рівень ВВП, млн дол. США	Зростання ВВП (річне, %)	Інфляція, дефлятор ВВП (річн., %)	Сільське, лісове господарство та рибальство, дод.вартість (% від ВВП)	Промисловість (у т. ч. будівництво), додана вартість (% від ВВП)	Експорт товарів та послуг (% від ВВП)	Імпорт товарів та послуг (% від ВВП)	Торгівля товарами (% від ВВП)	Торгівля послугами (% від ВВП)	Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (приток), у поточних цінах, млн дол. США	Прямі іноземні інвестиції, чистий приплив (% від ВВП)
Бахрейн	1,57	24050,8	-3,1	47303	37746,2	1,8	4,7	0,29	43,4	79,9	71,7	87,4	53,3	111,2	0,29
Ємен	28,5	944,4	-5	2575,1	26914,4	-2,7	47,2	4,03	28,7	*	*	40,5	*	-282,1	-1,05
Ізраїль	8,88	41715	1,5	39919,2	370588	3,5	1,2	1,14	19,4	29,4	29	39,2	21,6	20788,6	5,61
Ірак	38,43	5834,2	-2,8	17435,9	224228	-0,6	15,4	2	56,1	44	35,9	61,2	10,5	-4885,1	-2,18
Іран	81,8	5627,7**	2,3**	21011,3**	454012,8**	3,8	12,2	9,5**	34,9**	24,9**	23,8**	31,3**	*	3480,3	1,11**
Йорданія	9,96	4241,8	0,1	9478,9	42231,3	1,9	1,8	5,63	27,6	35,6	54,6	66,3	28,6	949,9	2,25
Катар	2,78	68793,8	-0,6	126898,4	191362,1	1,5	13	0,18	61,1	53,6	34,4	63,1	26,5	-2186,3	-1,14
Кувейт	4,14	33994,4	-0,7	72897,6	140645,4	1,2	14,6	0,44	59,6	56,7	43,8	76,9	32	-21,4	-0,02
Ліван	6,85	8269,8	-0,3	13081,1	56639,2	0,2	5,9	2,92	14,1	23,3	39,6	42,8	52,8	2632,1	4,65
ОАЕ	9,63	43005	0,2	75075,3	414178,9	1,7	7,8	0,74	46,8	93,9	68	144,5	*	10385,3	2,51
Оман	4,83	16415,2	-1,7	41859,9	79276,7	1,8	10,3	2,21	46,8	58,3	44,5	90,9	20,3	6342,3	8
Палестина	*	*	*	*	*	*	*	*	*		*	*	*	*	*
КСА	33,7	23339	0,6	55335,7	786521,8	2,4	11,5	2,22	49,5	39,9	26,7	55,2	13,2	4247,1	0,54
Сирія	16,91	*	*	*	*	*	*	*	*		*	*	*	*	*
Туреччина	82,32	9370,2	1,3	28068,9	771350,3	2,8	16,4	5,82	29,5	29,5	30,6	50,7	9,3	13061	1,69
Алжир	42,23	4114,7	-0,6	15481,8	173757,9	1,4	7,6	11,98	39,6	25,6	32,3	50,6	8,6**	1506,3	0,87
Єгипет	98,42	2549,1	3,2	12412,3	250894,8	5,3	21,4	11,23	35,1	18,9	29,4	39,7	16,8	6797,6	2,71
Лівія	6,68	7241,7	6,4	20764,2	48364,2	7,9	15,8	*	*	62,2	40,1	69,8	*	*	*
Марокко	36,03	3222,2	1,6	8611,7	117921,4	3,0	1,1	12,26	25,9	38,7	49,3	67,9	24,7	3626	3,07
Судан	41,8	977,3	-4,6	4767,7	40851,5	-2,3	23,9	31,47	2,4	10,2	12,3	27,7	6,6	1135,8	2,78
Туніс	11,56	3447,5	1,3	12 502,8	39871,1	2,5	6,9	10,37	22,7	48,9	62	95,9	17,7	988,9	2,48
Україна	44,62	3095,2	3,9	9249,5	130832,4	3,3	15,4	10,14	23,3	45,2	53,8	79,8	23,1	2476	1,89

Примітка. * – дані відсутні; ** – дані за 2017 рік.

Джерело: за даними Світового банку станом на 09.04.2020 року.

Таблиця 17. **Основні показники торгівлі товарами та послугами за 2018 рік, млн дол. США**

Країна	Експорт товарів та послуг	Імпорт товарів та послуг	Сальдо торгівлі товарами та послугами	Експорт товарів	Імпорт товарів	Сальдо торгівлі товарами	Експорт послуг	Імпорт послуг	Сальдо торгівлі послугами
Бахрейн	30097,3	27187,0	2910,3	18043,6	19110,1	-1066,5	12053,7	8076,9	3976,8
Ємен	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Ізраїль	108772,3	107282,6	1489,7	58878,9	77139,2	-18260,3	49893,4	30143,4	19750
Ірак	91930,7	56876	35054,7	86359,9	38875,7	47484,2	5570,8	18000,3	-12429,5
Іран	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Йорданія	15053,4	22762	-7708,6	7772,5	17968,9	-10196,4	7280,8	4793,1	2487,7
Катар	102561	65811	36750	84288,5	33307,1	5081,4	18272,5	32503,8	-14231,3
Кувейт	85198,9	68204,8	16994,1	77080,1	31369,5	45710,6	8118,8	36835,3	-28716,5
Ліван	19140,2	32848,9	-13708,7	3541,7	18539,7	-14998	15598,5	14309,3	1289,2
ОАЕ	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Оман	46185,7	35296,3	10889,4	41730,1	23645,1	18085	4455,6	11651,2	-7195,6
Палестина	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Саудівська Аравія	314039,4	209480,2	104559,2	294387,2	125637,7	168749,5	19652,2	83842,5	-64190,3
Сирія	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Туреччина	223448	239533	-16085	174599	216515	-41916	48849	23018	25831
Алжир	37571,7**	60127,9**	-22556,2**	34569,6**	48810,8**	-14241,2**	3002,1**	11317,1**	-8315**
Єгипет	51619,5	76328,1	-24708,6	28045,8	57635,4	-29589,6	23573,7	18692,7	4881
Лівія	*	*	*	*	*	*	*	*	*
Марокко	43129,4	55355,4	-12226	24588,3	44803,4	-20215,1	18541,1	10552	7989,1
Судан	4995,7	8237,3	-3241,6	3484,7	7065,1	-3580,4	1511,0	1172,2	338,8
Туніс	19418,1	24650,6	-5232,5	15563,2	21434,1	-5870,9	3854,9	3216,5	638,4
Україна	59135	70502	-11367,0	43341	56055,0	-12714	15794	14447	1347
СВІТ	25173672,3	24548398,9	625273,4	19226940	18949528,2	277411,8	5948294,7	5598771,3	349523,4

Примітка. * – дані відсутні; ** – дані за 2017 рік.

Джерело: за даними Світового банку станом на 09.04.2020 року.

Таблиця 18. Рейтинг Easy of Doing Business

Економіка	2019*			2020**	
	Рейтинг легкості ведення бізнесу	Оцінка DB	Зміни в легкості ведення бізнесу	Рейтинг легкості ведення бізнесу	Оцінка DB
Об'єднані Арабські Емірати	11	81,28	+2,37	16	80,9
Туреччина	43	74,33	+4,34	33	76,8
Ізраїль	49	73,23	+0,64	35	76,7
Бахрейн	62	69,85	+1,82	43	76
Марокко	60	71,02	+2,46	53	73,4
Саудівська Аравія	92	63,5	+1,62	62	71,6
Україна	71	68,25	+0,94	64	70,2
Оман	78	67,19	-0,02	68	70
Йорданія	104	60,98	+1,42	75	69
Катар	83	65,89	+0,64	77	68,7
Туніс	80	66,11	+1,51	78	68,7
Кувейт	97	62,2	+0,75	83	67,4
Єгипет	120	58,56	+2,74	114	60,1
Іран.	128	56,98	+2,34	127	58,5
Ліван	142	54,04	+0,07	143	54,3
Алжир	157	49,65	+2,06	157	48,6
Судан	162	48,84	+3,75	171	44,8
Ірак	171	44,72	+0,04	172	44,7
Сирія	179	41,57	+0,02	176	42
Лівія	186	33,44	+0,23	186	32,7
Ємен	187	32,41	-0,59	187	31,8

Примітка. * – дані в Doing Business 2019 є актуальними на 01.05.2018 року;

** – дані в Doing Business 2020 є актуальними на 01.05.2019 року.

Джерело: Doing Business data base.